

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**TÜRK - ÇİN KÜLTÜREL, ASKERİ, EKONOMİK İLİŞKİLERİ
(2000-2014)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mithat ÜNLÜ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ramazan TAŞ**

Ankara-2015

**TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**TÜRK - ÇİN KÜLTÜREL, ASKERİ, EKONOMİK İLİŞKİLERİ
(2000-2014)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mithat ÜNLÜ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ramazan TAŞ**

Ankara-2015

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI

Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Mithat ÜNLÜ

ONAY

[Mithat ÜNLÜ] tarafından hazırlanan “[2000 Sonrası Türk-Çin İlişkileri]” başlıklı bu çalışma, [.....] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim] dalında [Yüksek Lisans] tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muhammet KÖSECİK

Doç. Dr. Ramazan TAŞ

Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN

ÖNSÖZ

Çin, baş döndüren büyümesiyle 2014 yılı sonunda 9.2 trilyon Dolarlık bir ekonomik büyüklüğe ulaştı. Çok yakın bir gelecekte belkide 8-10 yıl içinde Dünya'nın en büyük ekonomisi olmaya namzet.

Türkiye ise Dünya'nın en büyük 10 ekonomisi içerisinde yer alma isteğinde. Hal böyle olunca eğer Türkiye, dünya ekonomik liginde üst sıralarda yer almak istiyorsa Çin'e ayrı bir pencere açmalıdır. Fakat son 20 yıllık süreçte ithalat/ihracat kıyaslandığında tablo sürekli Türkiye aleyhine, negatife giden bir görünüm sergilemektedir. 2014 yılı sonu itibariyle ithalat , ihracatın tam 8,7 katına ulaşmıştır.

Bu çalışmada Türkiye- Çin ilişkilerinin tarihi seyri; askeri, kültürel, ekonomik yönden incelenmiş, özellikle ekonomik ilişkiler üzerinde durulmuştur. Çin ekonomisinden Türkiye'nin nasıl faydalanabileceği ile ilgili bazı önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmanın oluşması sırasında yardımlarını esirgemeyen ve beni yönlendiren sayın Doç. Dr. Ramazan TAŞ beye teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bu çalışma Türk ve Çin ilişkilerinin 2000 yılı ve sonrası dönemdeki boyutlarını çeşitli alanlardan incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada önce Türk-Çin ilişkileri tarihsel biçimde özetlenmiş, diplomatik ilişkilerin başlangıcından 2000 senesine kadarki süreçteki gelişmeler anlatılmış ve özellikle 2000 senesi ve sonrasındaki gelişmeler ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Türkiye-Çin kültürel, askeri ve ekonomik ilişkileri ise ana hatlarıyla irdelenmiştir.

Ardından çalışmada Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimine değinilerek Türkiye ile olan dış ticaret ilişkileri incelenmiştir. 1980'lerde başlayan Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti dış ticareti 1980'lerin ortalarından itibaren Türkiye aleyhine açık vermeye başlamış ve 2014 yılına geldiğinde söz konusu açık 22,056 Milyar Amerikan Doları seviyesine çıkmıştır. Çalışmada Türkiye madencilik sektörünün iki ülke arasındaki mevcut açığı küçültmekte önemli rol oynayacağı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, ÇHC'nin Türkiye'nin mevcut yönelimlerine bir alternatif oluşturmaktan öte, ikili ilişkilerini daha ileri bir seviyeye taşıyabileceği bir devlet olabileceği ve bu durumun çok boyutlu Türk dış politikasına zenginlik sunacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Türkiye, Ekonomi.

ABSTRACT

This study has been prepared in Turkish and Chinese relations and the period after 2000 in order to examine the various dimensions of space. For this purpose, before the study summarized the historical background of bilateral relations, describes the progress of the establishment of diplomatic relations until 2000, and recorded in the post-2000 developments in particular have been examined in detail. Turkey-China bilateral economic, military and cultural relations were examined with the main line.

Then work in foreign trade relations with the People's Republic of China's economic development has been examined with reference to Turkey. Turkey began in 1980 - People's Republic of China foreign trade has started to open against Turkey since the mid-1980s and 2014. When he came to the open question of 22,056 billion US dollars level. Working in Turkey has tried to put forward to reduce the current deficit plays an important role in the mining sector between the two countries. In this context, rather than offer an alternative to Turkey's current orientation of China, a country may be moving to a more advanced level of bilateral relations and reached the conclusion that it is multi-dimensional richness of Turkish foreign policy.

Keywords: China, Turkey, Economics.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHTE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1. Tarihte Türk- Çin İlişkileri.....	2
1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	3
1.3. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. İKİLİ KÜLTÜREL İLİŞKİLER VE TOPLUMSAL TEMASLAR

2.1. Genel Tespitler.....	9
2.2. Kültürel Değişim Programı.....	10
2.3. Toplumlararası Temaslar.....	12
2.4. Türkiye'yi Ziyaret Eden Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşları.....	15
2.5. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Türk Vatandaşları.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİLİ ASKERİ İLİŞKİLER

3.1. Çin'in Askeri Potansiyeli ve Mevcut Kuvvet Yapısı.....	16
3.2. İkili Temas ve Ziyaretler.....	22
3.3. Potansiyel İşbirliği Alanları.....	23

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**4. İKİLİ EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER**

4.1. Türkiye'nin Dış Ticaretinde ÇHC'nin Yeri	27
4.2. Türkiye ve ÇHC Dış Ticaret İlişkileri.....	34
4.2.1. Türkiye-ÇHC İhracat İlişkileri.....	37
4.2.2. Türkiye-ÇHC İthalat İlişkileri.....	39
4.3. Türkiye-ÇHC Dış Ticaretinin Yapısı.....	40
4.3.1. Türkiye'nin ÇHC'ne Yaptığı İhracatlar	40
4.3.2. Türkiye'nin ÇHC'den Yaptığı İthalatlar	44
4.4. Türkiye-Çin Yatırım İlişkileri	46
4.4.1. Çin'deki Türkiye Yatırımları	48
4.4.2. Türkiye'deki Çin Yatırımları	50
4.5. Türkiye-Çin Ticaretinin Lojistik Altyapısı	52
4.6. Türkiye ve Diğer Ülkelere İlgili Çin Dış Ticareti'nde Mevcut Sorunlar.....	53
4.6.1. Ticari Bankacılık İşlemleri.....	53
4.6.2. Standartlar	54
4.6.3. Fikri Mülkiyet Hakları	55
4.6.4. Mevzuatlar.....	55
4.6.5. İç pazara Giriş Hakkı	56
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	60

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	Adı Geçen Eser
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BDDK	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYSY	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım
FTC	Dış Ticaret Şirketleri
IMF	Uluslararası Para Fonu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GTİP	Gümrük Tarifesi İstatistik Pozisyonu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKİ	Köy ve Kasaba İşletmeleri
MOFTEC	Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MOFCOM	Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı
MTA	Maden Teknik ve Arama Genel Müdürlüğu
MFN	Most Favoured Nation
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
RMB	RenMinBi (Çin'in Para Birimi)
SARS	Akut Solunum Yetersizliği Sendromu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişim Toplantısı
WTO	World Trade Organization

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1.	Türkiye'nin İhracatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2012)	29
Tablo 4.2.	Türkiye'nin İhracatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2013)	30
Tablo 4.3.	Türkiye'nin İhracatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2014)	31
Tablo 4.4.	Türkiye'nin İthalatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2012)	32
Tablo 4.5.	Türkiye'nin İthalatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2013)	33
Tablo 4.6.	Türkiye'nin İthalatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2014)	34
Tablo 4.7.	Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon USD) 2009-2010-2011	41
Tablo 4.8.	Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon USD) 2012-2013	42
Tablo 4.9.	Türkiye'nin Çin'den İthalatında Başlıca Ürünler (Milyon Dolar)	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Hacmi (Milyon USD)	36
Şekil 4.2. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne Yıllara Göre İhracatı (Milyon USD)	37
Şekil 4.3. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne Yıllara Göre İhracatı 2013-2014 (Milyon USD)	38
Şekil 4.5. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'nden Yıllara Göre İthalatı 2013- 2014 (MilyonUSD)	40
Şekil 4.6. Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Sektörler ve İhracatındaki Payı.....	43
Şekil 4.7. Fasıllara Göre Türkiye'nin Çin'den İthalatı ve İthalatındaki Payı.....	45

GİRİŞ

Türkiye ve Çin ilişkileri kültürel, siyasi ve askeri ilişkileri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Ancak Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi ilişkileri başladığı 1971 senesinden bugüne kadar dalgalı bir grafik göstermiştir. Diplomatik anlamda 1970'li yılların başlarında bu iki ülke arasında çok düşük seviyede bir ilişki bulunurken, 1980'li yılların başından itibaren Türk-Çin kültürel, askeri, ekonomik ilişkilerinde ciddi bir hareketlenme meydana gelmiştir ve aynı dönemden itibaren iki ülkenin dış ticaret ilişkileri de ciddi bir boyuta gelmeye başlamıştır. Ancak, bu süreç Türkiye'nin aleyhine işlemektedir. Türkiye'nin Çin'e ihracatı, yapılan ithalatın yanında çok düşük değerler almakta ve bu ciddi bir dış ticaret açığı oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki mevcut ilişkiler toplumsal, kültürel askeri ve ekonomik açıdan değerlendirilecektir. Çalışmanın birinci bölümünde, Çin ve Türk ilişkilerinin tarihsel alt yapısı ve bu ilişkilerin Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerindeki uzantıları incelenmiştir. Çin'in M.Ö.'ki dönemlerden, Çin Halk Cumhuriyeti olarak dünya sahnesinde yer aldığı günümüze kadar olan zaman dilimi içerisindeki önemli olaylar aktarılmıştır.

İkinci bölümünde Çin ve Türkiye arasındaki ikili kültürel ilişkiler ve toplumsal temaslar incelenmiştir. Bu başlık altında genel tespitler yapıldıktan sonra kültürel değişim programları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ardından iki ülke arasındaki ziyaretlere değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde başlıca Türk-Çin askeri ilişkileri incelenmiştir. Çin'in mevcut kuvvet yapısı açıklanmış ardından mevcut temaslar ve potansiyel işbirliği alanları irdelenmiştir.

Son bölümde ise, Türkiye - ÇHC'nin ilişkileri ticari ve ekonomik yönlerden aktararak, Türkiye - ÇHC diplomatik ilişkileri, iki ülke dış ticaretinin gelişimi ve ikili ticarete mevcut sorunlardan bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTE TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİ

Türk- Çin ilişkileri birçok ayrı çalışma yapılabilecek kadar derin bir tarihe sahiptir. Bu çalışmada ise ana konuyu daha net aydınlatmak için genel çerçevede Türk-Çin ilişkilerine değinilecektir. Bu bağlamda aradaki ortak bağlara ve kavramlara değinilecek ardından Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde yaşanan gelişmeler genel olarak açıklanacaktır.

1.1. Tarihte Türk- Çin İlişkileri

Tarihte Türkiye ve Çin, Asya kıtasında bulunan doğu ve batı boyunca yayılan köklü kültür ve tarihe sahip olan iki önemli devlet konumundadır. Türklerin Anadolu'ya göçünden önce Çin ve Türkler arasında sürekli ve yoğun olarak sosyal, siyasal ve ekonomik birçok temaslar meydana gelmiştir.

Çin ve Türk halkları birbirine tarihten gelen bir dostlukla bağlıdırlar. Bu ilişkinin tarihi Çin'in Han Hanedanlığı (MÖ 209-MS 220) ve Türklerin Hun İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Bu tarihi etkileşimde ticari ilişkiler bağlamında İpek Yolu en canlı dönemini geçirmiştir. Bu ticaret yolu sadece ekonomik bağlar kurmamış her iki devletin birbiriyle hem sosyal hem kültürel açıdan etkileşime geçmesini sağlamıştır (Mfa, 2014).

Türk- Çin ilişkilerinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir diğer olgu da “Çin Seddi” dir. Bu yapı günümüzde insan eliyle yapılan dünyanın en uzun duvarıdır. Bu duvar Çinlilerin topraklarını Türklere karşı korumak adına yaptıkları bir eserdir. Bu yönüyle eski Türk ordularının gücünü anlatırken çoğu zaman anılmaktadır. Nitekim tarihte Orta Aysa bölgesinde Türk- Çin devletleri arasında güç ve nüfuz için yaşanan mücadelelerin varlığı bilinen bir gerçektir (Eberhard, 1995: 194). Çin Seddi yaklaşık olarak 1200 yıl gibi bir süreç boyunca Çinliler tarafından korunma ve savunma aracı

görevini görmüştür. Ancak bu yapı Türklerin geçmişteki gücünü göstermek adına anılması yerine Çin ile olan yakın ilişkileri vurgulamak daha yapıcı bir tercih olacaktır.

1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Osmanlı Döneminde Çin ile ilişkiler Orta Asya tarihindeki ilişkilere nazaran gerilemiştir. Bu gerilemenin başlıca sebepleri o dönemdeki coğrafi koşullar, yetersiz teknoloji ve bölgesel önceliklerdir. Nitekim Osmanlılar stratejik ve siyasi önceliklerinde Avrupa, Balkanlar ve Kuzey Afrika'yı bulundurmışlardır.

Coğrafi keşiflerin Osmanlı İmparatorluğunun duraklama ve gerileme dönemine denk gelmesi sebebiyle Doğu Asya bölgesiyle batılı devletler gibi güç ve nüfuz mücadelesine girmemiş ve mevcut durumundan dolayı Çin ile bir açılıma yanaşmamıştır. 1836 Hariciye Nezareti'nin kurulduğu yıla kadar Osmanlı İmparatorluğunun Çin'e gönderdiği daimi bir elçi kayıtlarda bulunmamaktadır (Girgin, 1996: 79). Bununla beraber Çin ile olan ilişkilerin belirli aralıklarla sürdüğü ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde Çin'e 5 kez elçi gönderildiği kayıtlarda bulunmaktadır (Turan, 2001: 64).

Osmanlı ve Çin arasındaki bir başka bağ ise İpek Yoluyla sağlanan ticari ve kültürel temaslardır. Bu dönemde sayıca az olsa da ticaret ve misyonerlik gibi amaçlarla bu yolu kullanan ve Çin'e ulaşan Osmanlı uyruklu kişilerin varlığı bilinmektedir (İpek Yolu, 2014).

Çin ile bir diğer etkileşim ise Çin'den tedarik edilen porselen koleksiyonlarıdır. Osmanlı döneminde alınan ve Topkapı koleksiyonları arasında bulunan Çin Porselenleri Koleksiyonu 10.358 parçadan oluşur ve Çin dışındaki en büyük koleksiyonlardan biri olma özelliğini taşır. Bu porselenle Osmanlı sofraları için uygun ebatlarda yapılmıştır. Bu da Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çin ile ticari faaliyetlerin devam ettiğinin bir kanıtıdır (Turizm, 2014).

Sonuç olarak Çin ve Türk ilişkileri Osmanlı İmparatorlu döneminde de kısmen devam etmiş, güç ve nüfuz mücadelesi yerine daha çok ticari açıdan çeşitli etkileşimler yaşanmıştır.

1.3. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Türkiye’de yapılan devrim ile kurulan Cumhuriyet Çin için o dönemde büyük örnek teşkil etmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu dönemde ülkemizin “hasta adam” tabiriyle anılması ve Çin’inde uzak doğunun hasta adamı olması nedeniyle Türkiye’de yaşanan olumlu gelişmeler Çin tarafından yakından takip edilmiştir (Arıboğan, 2001: 81).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra ilk Türk- Çin teması 1925 yılında gerçekleşmiştir (Arıboğan, 2001: 86). 1930 yılında T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın Dış Teşkilatında diplomatik misyonlar içerisinde Çin’in Nanjing şehrinde bir Maslahatgüzarlığının bulunduğu eski resmi kayıtlardan anlaşılmaktadır (Girgin: 121). Söz konusu diplomatik temsilcilik 1929 yılında açılmıştır (Arıboğan: 87).

1935 yılına gelindiğinde Çin Ankara elçisi Ho Yao-Tsu Atatürk’e sunduğu itimatnamesi dolayısıyla Anadolu Ajansı’na verdiği demecinde Türk- Çin ilişkileriyle ilgili önemli somut ipuçları bulunmaktadır. Elçi Ho, bu demeçte Atatürk’e sunduğu iltifatların yanında Türk- Çin bağlarının ve diplomatik ilişkileri 3000 yıl öncesine kadar dayandığını belirtmiş ve yeni dostluklarından dolayı memnuniyetini belirtmiştir (Şimşir, 1993: 619). Türkiye- Çin ilişkileri bağlamında değinilebilecek bir diğer hususta ülke liderlerinin özel günlerde birbirlerine sundukları tebrik ve teşekkürlerin varlığıdır (Şimşir: 613). İki ülkenin yoğun gündemlerine rağmen bu tür bağları sürdürmeleri dikkate değerdir.

Çin’i tanıma konusuna gelince, hem ulusal çıkarlar hem de siyasi konum açısından en münasip zaman ve koşulların bir araya toplanması istenilmiş ve bu durum belki de tanımanın 1971 senesi Ağustos ayına kadar uzamasının

nedenlerinden birini oluşturmuştur. Aynı zamanda da Tayvan Hükümetine olan güven bu konuda verilecek karar üstünde uzun zaman olumsuz bir etki oluşturmuştur. Bir yandan, 800 milyonluk bir halkı idare ve temsil eden bir hükümetin bulunmasının inkar edilemeyeceğini ifade ederken, diğer yandan yalnızca Formoza Devletini (Tayvan) Çin'in temsilcisi olarak görmenin uzun zaman savunulamayacağı bir gerçektir.

Sonunda, siyasi realite kabul edilmiş ve tanımayı konu edinen ortak bildiriye, karşı tarafa kabul ettirilen formülle 5 Ağustos 1971'de çelişki ortadan kaldırılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler konunun hazırlanması, yönetilmesi ve gelinen sonuç açısından Türk diplomasisi adına bir başarı arz etmektedir. Bu kararın verilmesinde, bazı dış ve iç mülahazaların üzerinde tamamıyla Türkiye Cumhuriyetinin menfaatlerini göz önünde bulunduran, realist bir biçimde icra edilmesi varılan sonucun en önemli tarafını teşkil etmektedir (Dışişleri, Çin Halk Cumhuriyeti, 1949: 72,73).

1971 yılında Türkiye'nin, Çin Halk Cumhuriyeti'ni, Çin halkının tek temsilcisi olarak onaylaması ile iki ülke arasındaki diplomatik bağ kurulmuştur. Buna karşın Tayvan ile Türkiye arasındaki bireysel ekonomik ilişkiler devam etmiştir. Bu dönem sonrasında Tayvan ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişki 1992 yılında 350 milyon dolara ulaşmıştır, Fakat Tayvan ile herhangi bir diplomatik bağ kurulmamıştır (Weimin çev. Gürhan Kirilen, 2002: 10).

1982 yılında Cumhurbaşkanı Kenan Evren Çin'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 1984' te Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Li Xiannian iade-i ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretler ikili ilişkileri güçlendirmiş ve 1989 yılında Tiananmen Meydanı olayları sonrasında ABD'nin başını çektiği ülkeler Çin Devletini suçlamış ve baskı uygulamıştır. Türkiye ise bu duruma batılı ülkelerin Çin'in iç işlerine karışmasına karşı çıkarak Çin Devleti' nin yanında durmuştur (Weimin çev. Gürhan Kirilen, 2002: 11).

Uluslararası politikada iki ülkenin de istekli ve dinamik olmaları yirminci yüzyıl sonunda, yirmibirinci yüzyıl başında ilişkilerin güçlenerek ilerlemesini getirmiştir.

1995 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel Çin'e bir ziyaret düzenlemiş ve "Türkiye- Çin İşbirliği Antlaşması" nı imzalamıştır. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ilişkilerin ve dostluğun ilerlemesinde rol oynamıştır. 2000 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Jiang Zemin Türkiye' ye gelmiş ve Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'e Tarihi ipekyolu'nun yeniden işlerlik kazandırılması yönünde görüşmelerde bulunmuştur (Weimin, 2002: 13).

Bu dönemde ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde dış işleri bakanları düzeyinde yapılan girişimler sonucunda ticaret hacmi genişlemiştir. 1985 yılında 98 milyon dolar, 1988 ' de 330 milyon dolar, 1994' te 648 milyon dolar, 1992' de ise 823 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında iki ülke arasında ki ticaret hacmi 1 milyar doları geçmiş ve katlanarak artmaya devam etmiştir (Weimin çev. Gürhan Kirilen, 2002: 14).

Kültürel ilişkiler konusunda ise 1973 yılında ilk defa bir Çin Şirketi İzmir fuarına katılmıştır. 1974 yılında Anadolu Ajansı ile Çin resmi haber ajansı Xinhua arasında bir protokol imzalanmıştır. 1979 yılında Çin Hükümeti Türkiye de sergiler ve gösteriler düzenlemiş bu etkinliklere yüz seçkin sanatçısı katılmıştır. 1981-82 yıllarında kültürel alışveriş planı imzlanarak, iki ülke arasında kültürel ilişkiler düzenli bir programa bağlanmıştır. Aynı yıl Çin Halk Cumhuriyeti'nde çeşitli katılımcılar ile Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı kutlanmıştır (Weimin çev. Gürhan Kirilen, 2002: 15).

Türkiye ile Çin arasındaki ilişkiler 21.Yüzyıla beraber hızlanarak artmaktadır. 2001 yılı nisan ayında Çin dış işleri bakanı Tang Jiaxuan'ın Türkiye ziyareti sırasında ortaklaşa hazırlanan "Hareket Planı" ile iki ülke arasında politik, ekonomik ve kültürel alanda işbirliği konusunda somut adımlar atılması kararlaştırılmış ve günümüze kadar bir dizi anlaşma ve etkinlikler ile bu ilişkiler güçlendirilmiştir. 2000 yılı sonrasında yaşanan bu gelişmeler çalışmamızın diğer bölümlerinde ayrıntılı şekilde incelenecektir (Weimin çev. Gürhan Kirilen, 2002: 16).

2002 sonrası Ak Parti iktidarı dönemlerinde uygulanmaya çalışılan aktif dış politika stratejisi nedeniyle Çin ile olan ilişkilerimiz de hızla gelişmiştir. Bu anlamda

2009 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çin ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ni Ziyaret etmesi ile başlayan karşılıklı ziyaretler, 2010 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Wen Jiabao' nun ülkemize gelmesi ve görüşmeler sonucunda "Stratejik İşbirliği İlişkisi Kurulmasına ve Geliştirilmesine İlişkin Ortak Bildirge"nin imzalanması ile hız kazanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2015).

Sincan Uygur Özerk Bölgesi Türkiye için önemli bir konu olmakla beraber Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerde ayrı bir konumda tutulmaktadır. 2009 yılında Cumhurbaşkanımızın ziyareti sonrası 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Uygur Özerk Bölgesini ziyaret eden ilk bakan olmuş, 2012 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yaptığı ziyaret ile 27 yıl sonra ilk defa Uygur Özerk Bölgesi'ne giden Başbakan olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2015).

Sincan Uygur Özerk Bölgesi tarihsel ve kültürel olarak Türk Halkı için ekstra bir önem arz etmektedir. Bu bölge de yaşayan uygular dil yapısı olarak bugünkü Türkiye Türkçesi ile en yakın Türkçeyi konuşmaktadırlar. Aynı zamanda bu bölge halkının İslamiyete giren ilk Türkler olduğu ve Türk coğrafyasının orta asya öncesi yaşadığı bölge olduğu da ifade edilmektedir. Bu anlamda hem milli, hem dini, hem kültürel olarak çok kuvvetli bağlarımız olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile ilişkilerimiz hem çok duygusal, hem de Çin Devleti ile olan diplomatik ilişkilerimizden dolayı çok hassas bir konumda bulunmaktadır.

2012 yılında Türkiye'de Çin Yılı olması sebebiyle Çin devlet Başkanı Yardımcısı Xi Jinping, ülkemizi ziyaret etmiştir. Bunun yanında aynı yıl ülkemizden 72 heyet Çin Halk Cumhuriyetine gitmiş, Çin' den 28 Heyet ülkemizi ziyaret etmiştir.

2001 tarihinde kurulan Shanghai İşbirliği örgütü, üye ülkeler arasında dostluk ilişkilerini güçlendirmeyi ve siyaset, ekonomi, çevre ve kültür konularında işbirliğini ön gören bir teşkilat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örgütün başını çeken ülkeler Rusya Federasyonu ile Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Ayrıca Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan kurucu üyeleridir. Hindistan, Pakistan, İran, Moğolistan gözlemci ülkeler konumunda iken Belarus ve Sri Lanka diyalog ülkeleri olarak Shanghai işbirliği örgütü ile ilişkilerini sürdürmektedirler (Dışişleri Bakanlığı, 2015).

23 Mart 2011 tarihinde Türkiye örgüt nezdinde Diyalog Ortağı olmak için başvuruda bulunmuş ve 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde Pekin’ de yapılan Shanghai İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Zirvesi’nde diyalog ortaklığı onaylanmıştır. 26 Nisan 2013 te ise Diyalog ortağı olarak Türkiye ile Mutabakat Belgesi imzalanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2015).

Shanghai İşbirliği Örgütünün geleceği farklı değerlendirmelere tabi olsa da, uluslararası politikada her geçen gün gücünü artıran Rusya ve özellikle elde ettiği ekonomik güç ile oyun değiştiren bir aktör konumuna gelen Çin örgütün ileride uluslararası alanda üyelerine önemli katkı sağlayabilecek bir örgüt olma ihtimalini yüksek kılmaktadır. Ancak üyeler arasında tam bir mutabakat ve güven olmayışı başta bu iki ülke olmak üzere rekabetin de var olması örgütün ne derece etkin olacağı konusunda şüpheleri de barındırmaktadır.

Özellikle Avrupa Birliği ile ilişkilerin gerilmesinden sonra Türkiye’nin gözünü Shanghai İşbirliği örgütüne çevirmesi ve tam üyelik için resmi olmayan girişimlerde bulunması önemli bir gelişme olmakla beraber özellikle Rusya’nın NATO üyesi bir ülkenin bu örgüte tam üye olması konusunda çekinceleri olduğu bilinmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİLİ KÜLTÜREL İLİŞKİLER VE TOPLUMSAL TEMASLAR

Birinci bölümde de açıklandığı üzere Çin ve Türk toplumları arasında geçmişten gelen köklü dostluk bağları vardır. Bu etkileşimlerin en önemli aracı olan “İpek Yolu” bu iki toplumu birbirine bağlayan bir nevi köprü görevini görmüştür.

Gerek Türkiye gerekse de Çin oldukça geniş birer kültürel mirası olan ülkelerdir. Günümüzde bu iki ülke arasında giderek artan temaslar gözlenmektedir. Bu temasların kültürel ve toplumsal yanı bu bölümde alt başlıklar halinde incelenecektir.

2.1. Genel Tespitler

Çin günümüzde içinde bulunduğu kalkınma süreci ve stratejileri ile dünya ekonomisinde zemin kazanmıştır. Bu gelişmeler Türk toplumu tarafından hayranlıkla izlenmektedir. Çinlilerin Türk toplumundaki imajı, disiplinli ve çalışkan insanlar olarak yerleşmiştir. Genel olarak Çin’e karşı ülkemizde önyargı bulunmamaktadır.

Genel olarak Uzak Doğu, özele inince de Çin kültürü toplumumuzda oldukça ilgi çekici bulunmaktadır. Uzak doğunun yaşam felsefesine, sporlarına ve Çin yemeklerine toplumumuzda oldukça fazla talep vardır. Bu talep doğrultusunda birçok işletme kurulmuştur ve bu alanlarda ilgililere hizmet verilmektedir.

Ülkemizde Çin’e yapılacak olan turistik ziyaretler talep gören ve toplumun memnuniyet duyduğu bir aktivitededir. Bundan dolayı birçok tur şirketi bu talebi karşılamak adına Uzak Doğu ve Çine çeşitli turlar düzenlemektedir. Bu geziler genelde başkent Pekin, İpek Yolu, Çin Seddi ve Shanghai’ı kapsamaktadır ve azımsanmayacak bir talebi bulunmaktadır.

Çin ile günümüzdeki ticari etkileşimlerin sonucunda birçok etkinlik düzenlenmektedir. Genelde Shanghai, Shenzen, Hong Kong, Guangzho ve Pekin’de düzenlenen fuarlara Çin ile ticaret yapan çok sayıda iş adamı katılım göstermektedir.

Bir başka açıdan bakıldığında Çin’in uzak bir ülke olması toplum tarafından başka bir dünya olarak algılanmasına neden olmuştur. Çin’in farklı kültürü, dili, gelenekleri ve coğrafyası toplumumuzca merak uyandırmaktadır. Ancak mesafeden dolayı her ne kadar direkt uçak seferleri bulunsa da oluşan masraftan dolayı halkın büyük bir kesimi meraklarını ülkemizdeki hizmetlerle gidermektedir.

Diğer yandan Çin’in, gerek Sincan-Uygur Özerk bölgesinde uyguladığı politikalar gerekse ucuz ama kalitesiz ürünleriyle dünyayı ele geçirme imajı, Türk halkını az da olsa negatif yönde etkilediği bir gerçektir.

Çin’in sahip olduğu Türk ve Türkiye imajı ise genel olarak olumludur. Çinlilere göre Türkiye Avrupa ile Asya’yı birbirine bağlayan hem ekonomik yapısıyla hem turistik imkanlarıyla dinamik buldukları bir ülkedir. Çin’de de ülkemizde olduğu gibi genel bir ön yargı bulunmamaktadır.

2.2. Kültürel Değişim Programı

18 Mart 2002 yılında Pekin’de imzalanan Kültür Değişim Programı bilim, eğitim, basın-yayın, spor ve sanatsal alanlarında yapılan kültürel etkileşimi sağlamaya yönelik bir işbirliği özelliğini taşımaktadır.

Bu belge ayrıntılı halde hazırlanmış 65 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler çeşitli etkinliklerin hangi çerçevelerde düzenlenebileceği konusunda bilgiler içermektedir. Bu açıdan belgeye maddeler halinde kısaca değinmek faydalı olacaktır.

- Eğitim alanında görüş paylaşımı açısından, uzman değişimleri, tecrübe paylaşımı, istatistikî verilerin karşılıklı aktarımı, diploma ve sertifika örnekleri gibi bilgi değişimleri,

- Karşılıklı etkinlikleri kolaylaştırmak adına kültürel, sosyal ve ekonomik bilgilerin paylaşımı,
- Her iki ülkenin de dil, kültür, gelenek, tarih ve coğrafyası gibi unsurlarının gerek objektif gerekse de doğru olarak anlayıp anlatmak için sahip olunan kütüphanenin paylaşımında bulunma,
- Ülkeler arası kardeş eğitim kurumlarının kurulması ve her yıl Türkçe ve Çincenin öğretilmesi amacıyla birçok bilim dallarında 5 lisansüstü araştırma bursu imkanı sunma,
- Bilimsel alanda hem bilimsel kuruluşlar hem de yüksek öğretim arasında bilgi, bilim adamı ve akademisyen değişimlerini destekleme, ayrıca yapılan konferans, işbirliği protokollerinin desteklenmesi,
- Arkeoloji ve tarih alanında ortak araştırma yürütme ve bilimsel projeler oluşturmak adına Türk-Çin Ortak Tarih Komitesi kurulması ve Çin'de Türklere ait olan kalıntıların Türk arkeologlar veya bilim insanları tarafından araştırılmasının teşvik edilmesi,
- Bale ve opera alanındaki öğrencilere karşılıklı staj ve uzmanlık eğitimi verilmesi (Cultural Exchange Programme: 1-3),
- Kültür ve Sanat kapsamında diğer ülkede sergi, sempozyum ve bienallerin düzenlenmesinin teşvik edilmesi, el sanatlarında çeşitli sergilerin düzenlenmesi, gerek müzik, dans, opera gerekse de film, sinema alanında işbirlikleri yapılması (Cultural Exchange Programme: 4),
- Fikri ve Sınai hakları ve telif hakları alanlarında uluslar arası konferans, sempozyum ve kongrelerle birbirleriyle bilgi alışverişi sağlamaları, bu alanlarda yaşanan sorunlar ve çözümleriyle ilgili bilgi paylaşımları,
- UNESCO'nun ilgili sözleşmeleri kapsamında tarihi ve kültürel mirasları korumak adına işbirliği yapılması, sanat eserlerinin yasadışı ithalatını önlemeye yönelik işbirliği yapmaları,

- Kütüphanecilik ve yayıncılık alanında değişimin teşvike dilmesi, bu alanlardaki etkinliklere katılımın teşviki,
- Görsel sanatlar alanında dans, folklor, opera, müzik, tiyatro ve bale gibi kültürel etkinliklerin karşılıklı katımlarla teşvik edilmesi (Cultural Exchange Programme: 5),
- İki ülke arasındaki gazete ve haber ajansları vasıtasıyla bilgi değişimini teşvik etmeleri, uydu ve kablo gibi modern sistemlerle bilgi değişimini gerçekleştirmeleri,
- Gençlik ve spor alanında antrenör, sporcu ve uzman değişimlerinin doğrudan temasla desteklenmesi öngörülmektedir (Cultural Exchange Programme: 7).

Maddeler genel olarak incelendiğinde çıkan sonuç bu tür programlar kültürler arası temaslarda önemli boşlukları doldurmaktadır. Karşılıklı tarih, kültürel ve coğrafi bilgilerle yapılan çalışmalar, Türkiye’de bazı insanların yaşadığı önyargı sorunları açısından önemli bir kazanım olacaktır.

2.3. Toplumlararası Temaslar

Gerek bir önceki başlıkta belirttiğimiz Kültürel Değişim Programı, gerekse sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla Türk-Çin kültürel temasları gelişerek devam etmektedir.

Günümüzde Türk-Çin toplumları arası dostluk bağlarını geliştirmek adına kurulmuş sivil toplum kuruluşları mevcuttur. Bu kuruluşların başında “Türk-Çin Dostluk Derneği” gelmektedir.

2000’li yıllarda ülkemizde özel sektör, kamu ve sivil toplum işbirliğinde organize edilen Çin’e yönelik etkinliklere ilişkin bilgiler aşağıda belirtildiği gibidir.

- Üniversiteler arasında olan işbirlikleriyle Uludağ, Gazi, Ege, Dokuz Eylül, Çukurova ve Ankara üniversiteleri Çin'deki üniversitelerle işbirliği protokollerine imza atmışlardır.
- Kültür Bakanı İstemihan Talay Çin'i 2000 yılının haziran ayında ziyaret etmiş ve kültürel ilişkiler için bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde iki yüz kişilik bir sanatçı heyeti Çin'den Türkiye' ye gelerek çeşitli etkinlikler gerçekleştirmiştir.
- Bununla beraber İstanbul ile Shanghai, İstanbul ile Beijing, İzmir ve Tianjin kardeş şehir ilan edilmiştir
- Pekin'de 2001-2003 yılları arasında büyükelçilik ve THY işbirliğiyle bazı otellerde Türk Yemekleri Haftaları düzenlenmiştir.
- Yine Pekin'de 2003 yılında Türk-Çin karma bir sergisi düzenlenmiştir.
- 2003-2004 yıllarında Chengdu ve Tianjin şehirlerinde folklor dans gösterileri gerçekleşmiştir.
- Uludağ Üniversitesi ve Pekin Çin Tıbbi Üniversitesi arasında 13.10.2004 yılında işbirliği protokolü imzalanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2006: 10).
- Diplomatik ilişkilerimizin 40. Yılı nedeniyle 2011 yılında iki ülkede çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2015).
- Pekin ve Shanghai'da Mayıs- Haziran 2011'de Türk Filmleri Haftası düzenlenmiştir.
- Ülkemizde 2012 yılı 'Türkiye'de Çin Yılı' olarak kutlanmıştır.
- 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay ve Çin Halk cumhuriyeti Kültür Bakanı Cai Wu arasında yapılan anlaşma ile 2012 yılı Türkiye' de Çin yılı, 2013 yılı ise Çin' de Türkiye Yılı olarak Kabul edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2015).

- 12 Aralık 2011’ de Ünlü Çin’li ressamların İpek yolu resim sergisi ile başlayan, “İpek Yolunun başlangıcı Büyüleyici Çin” başlıklı Türkiye’ de Çin yılı bir çok etkinlikle kutlanmıştır. Bu etkinlikler vesilesi ile 120 bin Çin vatandaşı Ülkemizde ağırlanmıştır. Etkinlikler arasında sinema, tiyatro, opera ve dans gösterileri, kültürel ve sanatsal sergiler, fuarlar, üniversite ve lise öğrencileri arasında Çince yarışması, Bahar bayramı kutlamaları sayılabilir. Anadolu ateşinin yaptığı bahar bayramı gösterisi Çin’ de 700 bin kişi tarafından izlenmiştir (Kültür Bakanlığı, 2015).
- 21 Mart 2013’de Pekin Poly Tiyatrosun’ da Türkiye Devlet Opera ve Balesi’nin gösterisi ile başlayan Türk Kültür yılı etkinlikleri için, Türk Kültürünü tanıtan bir çok gösteri, serge ve etkinlik düzenlenmiştir. Çin ve Türk Posta Teşkilatları Türk Kültür Yılı ve Çin Kültür Yılı nedeniyle, boğaz köprüsü ve Taizhou Yangtze Köprüsü temalı hatıra pulları basmıştır. 21 aralık 2013’ de Mevlana’nın Çağrısı adlı eserin son kez gösterilmesi ile Türk Kültür Yılı Çin’ de sona ermiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2015).
- Pekin’de 2013 yılında “Türk Kültür Yılı” etkinlikleri düzenlenmiştir. Gösterilerde Türk ve Çin kültürel öğeleri bir arada sunulmuştur.

Yukarda maddelenen etkinlikler dışında birçok etkinlik her yıl düzenlenmeye devam etmektedir. Öte yandan, Çin Halk Cumhuriyeti’nde Doğan, Cihan Haber Ajansları ve Anadolu Ajansı yerleşik olarak görevlerine devam etmektedir.

Ülkemizde ise aynı şekilde Guanming Daily, Çin Ulusal Radyosu ve Xinhua Haber Ajansı kendi ülkelerine ülkemizdeki gelişmeleri düzenli olarak aktarmaktadır (Byegm, 2014).

Çin Halk Cumhuriyeti’nin Çince ve Çin kültürünün tanıtılması ve öğretilmesi, ikili ilişkilerin ve toplumlar arası ilişkilerin geliştirilmesi ve çok kültürlü bir dünyanın yaratılmasına katkıda bulunmak için kurduğu Konfiçyüs enstitüleri 2004 yılında faaliyete geçmiştir. Dünya’nın 126 ülkesinde 475’den fazla şubesi olan enstitülerden ülkemizde şu an dört adet bulunmaktadır. Bunlar, Boğaziçi üniversitesi,

Orta doğu Teknik Üniversitesi, Okan Üniversitesi ve Jale Tezer Koleji Konfüçyüs enstitüleridir (Konfüçyüs Enstitüsü, 2015).

Türkiye'nin benzer amaçlar ile kurmuş olduğu Yunus Emre Enstitülerinin henüz Çin'de şubesi bulunmamaktadır.

2.4. Türkiye'yi Ziyaret Eden Çin Halk Cumhuriyeti Vatandaşları

Genel olarak ülkemize gelen Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşları ülkemizdeki Çin şirketlerinin temsilcileri, çeşitli işadamları, Çin restoranlarında hizmet eden işçiler, öğrenciler, turistler ve Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'ndeki kişilerden oluşmaktadır.

Diğer Yandan Çinli turist sayısında her yıl düzenli olarak artış gözlemlenmektedir. Bu çerçevede, 2002 yılında 28.249, 2003 yılında 24.455, 2004 yılında 33.328, 2005 yılında 40.150, 2006 yılında 50.678, 2007 yılında 63.884, 2008 yılında 61.882, 2009 yılında ise 69.336, 2010 yılında 77.142, 2011 yılında 96.701, 2012 yılında 114.582, 2013 yılında 138.876, 2014 yılında ise 199.746 Çinli turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Tursab, 2015).

2.5. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Türk Vatandaşları

Çin Halk Cumhuriyeti'nde 2014 senesi itibariyle yaklaşık 1500 Türk vatandaşı ikamet etmektedir. Bu vatandaşların bir kısmı T.C. Pekin Büyükelçiliği'nde ve konsolosluklarda görevli olarak Çin'de ikamet etmektedir. İkamet edenlerin büyük oranı Türk-Çin ortak girişimlerinde görev yapanlar, firma temsilcileri ve işadamlarının ailelerinden oluşmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİLİ ASKERİ İLİŞKİLER

Çin ekonomik ve kalkınma sürecine 1978 yılı itibariyle geçmiştir. Bu sürecin gelecekte Çin'i küresel ölçekte nasıl bir konuma getireceği günümüzde merak uyandıran sorularındandır. Bir diğer merak konusu ise Çin'in bu süreçteki kazanımlarını askeri alanlarına taşıyıp taşımayacağıdır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Çin Halk Cumhuriyeti'nin genel askeri potansiyeli ile mevcut kuvvet yapısı açıklanacaktır. Daha sonra Çin ile Türkiye'nin askeri temaslarına ve potansiyel işbirliği çerçevesi açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Çin'in Askeri Potansiyeli ve Mevcut Kuvvet Yapısı

Çin Halk Cumhuriyeti'nin askeri kuvvetleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Kara kuvvetleri: Çin Halkın Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Army-PLA),
- Hava kuvvetleri,
- Deniz kuvvetleri (deniz piyadeleri ile deniz havacılığı),
- Halkın Silahlı Kuvvetleri (PAF),
- Reserv ve milis.
- II. Topçu Ordusu (stratejik füze gücü),

Çin'de 18-24 yaşlar arası zorunlu askerlik dönemidir. Zorunlu askerlik süresi 2 yıldır. Çin 2012 yılı tahmini verilere göre askeri hizmet için mevcut insan gücü 16-49 yaş arası 385.821.101 erkek, 363.789.674 kadındır.

Yine askerlik çağına her sene 10.406.544 erkek, 9.131.990 kadın erişmektedir. Ayrıca askeri harcamalarının GSYH'na oranı 2010 yılı tahmini verilerine göre yüzde 1.99'dur (Cia, 2014).

27 Aralık 2004 te “Çin Ulusal Savunması” isimli kitap Çin Devlet Konseyi tarafından yayımlanmıştır. Kitap içerik olarak 2000’li yıllarda Çin’in yürüttüğü savunma stratejilerini kapsamaktadır. İçerikteki bazı veriler şu şekildedir:

- 1980 döneminde askeri güçte 1,5 milyon azaltma yapılmıştır, 2005 senesinde yapılan 200.000 kişilik azaltma ile birlikte Çin Halk Kurtuluş Ordusu’nun 2,5 milyon kuvvetten oluşacağı öngörülmektedir.
- Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik yapısı ve savunma bütçesinin Ulusal Savunma Kanunu gereğince doğru orantılı seyretmesi gerekmektedir.
- Savunma bütçesinde yaşanan herhangi bir yükselişin, askeri kadronun sosyal harcamaları ve maaşıyla, ordunun yasal reformları ve teşkilatının genel itibariyle desteklenmesi ve ordu içerisindeki yüksek kalibreli kadrolara yapılan yatırımla ekipman alımını “mütevazı” seviyede yükseltmek amacıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir.
- Kitapta ayrıca savunma için yapılan harcamaların Batıdaki büyük ülkelerinkinden daha düşük olduğu belirtilmiştir. Örnek olarak 2003 yılına ait Çin karşılaştırmalı sayısal verileri kullanılmıştır. Çin’in savunma harcamaları İngiltere’nin 37.09’una, ABD’nin 5.82’sine, Japonya’nın 56,76’sına, Fransa’nın 75,95’ine tekabül ettiği belirtilmektedir (Çin Devlet Konseyi, “China’s National Defense in 2004”).

Diğer taraftan Çin’de 1996 senesinden beri yaklaşık 50 başarılı uzay uçuşu denemesi gerçekleştirmiştir. “Shenzou 5” uzay mekiğiyle 2003 senesinde başarılı bir denemeye Çin ilk astronotu uzaya başarıyla göndermiştir. 2005 yılında ise “Shenzou 6” ile uzayda insan katılımlı bilimsel deneyleri başarıyla gerçekleştirmiştir. 2014 yılı itibariyle bu bilimsel denemelerin sayısı 5’e ulaşmıştır. Çin’in son projelerinden biri

tam donanımlı ve dünyanın yörüngesinde gezen bir uzay istasyonu inşa etmektir. Çin 60 tona ulaşan bu istasyonu 2020 senesine kadar tamamlamayı planlamaktadır.

Bu anlatılan başarılar sonucu Çin toplumunun ülkesinin ekonomik ve toplumsal gücüne duyduğu güveni yükseltmiştir. İnsanlı uzay uçuş denemeleri esasında 1992’de başlamıştır. Bu plan üç aşamadan oluşmuştur, birinci aşama astronot gönderimi, ikincisi uzay araçlarının kenetlenmesini önleyerek uzay laboratuvarının fırlatılması, son aşama ise uzun vadeli insanlı uzay istasyonu kurmak ve büyük çapta bilimsel deneyler yapmak olmuştur.

Çin’in Shenzhou uzay araçları serisi için harcadığı miktar yaklaşık 30 milyar yuandır. Ancak bu miktar ABD’nin uzay sanayiine ayırdığı yıllık bütçenin %10’unu teşkil etmektedir.

ABD’de yer alan Dış İlişkiler Konseyi, verdiği bir raporda Çin’in bilinçli bir askeri modernizasyon sürecinde ve odak noktası belli olan bir yapıya sahip olmakla beraber, ABD’nin askeri teknolojisi ve olanakları açısından en az 20 yıl geride bulunduğu ifadelerine yer verilmiştir (Cfr, 2014). Verilen raporda Çin’in önümüzdeki yarım çeyrekte küresel askeri güce ulaşamayacağı varsayılmaktadır. Ancak mevcut olan askeri gücüyle olası bir işgale karşı “derinlemesine savunma” imkanı sağlayacağı bu da Çin’in Asya doğusu için başat askeri güce kavuşabileceği tahmininde bulunulmuştur.

Oluşturulan Raporda, yakın dönemde Tayvan Boğazı’nın askeri kaygı kaynağı şeklinde algılandığı, mevcut olan ÇHC politikalarının o bölgede çatışmaların önlenmesini temel aldığı, ÇHC’nin on sene boyunca Tayvan’ın siyasi alanda geleceği ile ilgili vereceği kararları etkileme çabasına girebileceği tahmin edilmektedir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda bağımsızlık gibi bir seçeneğe en azından yönelmemesi için gayret gösterileceği, oluşan bir kriz durumunda Çin’in Tayvan’ı ekonomik açıdan zor duruma sürükleyen bir abluka ya da buna benzer başka yöntemlere başvurabileceği, diğer taraftan Çin ordusunun Tayvan’a karşı daha uzun süreli deniz ve hava saldırıları düzenleyebileceği öngörülmektedir. Ancak bu tür bir saldırının Asya’nın stratejik yapılarında oldukça olumsuz etkiler yaratacağı bu

sebeple de ABD'nin bu tarz bir çatışmayı önlemeyi temel alması gerektiği ifade edilmektedir (Brown, 2003: 33-35).

Raporda ayrıca ABD'nin nükleer kuvvetinin Çin'e göre üstünlüğünü sürdüreceği, ancak bunun yanında Çin'in küçük caydırıcı nükleer güce sahip olmaya devam edeceği yorumu bulunmaktadır (Brown, 2003: 13).

Çin'in Hava Kuvvetleri alanında pilot eğitimindeki ilerlemeleri ve yeni silah alımlarının gerek havadan havaya gerekse de havadan yere yapabileceği saldırılarda ilerleme kat ettiği, 1990'dan itibaren Rusya'dan temin ettiği 150'den fazla savaş uçağının bulunduğu, ancak buna rağmen Çin'in tüm bu saldırı alanlarında destek kısıtı olduğu belirtilmektedir (Brown, 2003: 36).

Çin Deniz Kuvvetleri hedefleri arasında ise, yüksek düzeyde hava savunması, anti-gemi ve anti-denizaltı kapasitesi olan yeni nesil savaş gemileri, yüksek düzey seyir füzesi ve torpido imkanları olan modern nükleer saldırı ve konvansiyonel denizaltıları tedarik etmek ve yüksek düzey deniz havacılık kuvvetlerine sahip olmak bulunmaktadır. Rus "Sovremenny" sınıfı Çin'in en iyi destroyeridir ve ileri seviyede anti-gemi füzeleri bulunmaktadır. Çin'de ayrıca Rusya'dan getirtilen yüksek teknolojili "kilo" sınıfı denizaltıları da bulunmaktadır. Zayıf taraflarına bakıldığında ise Çin Deniz Kuvvetlerinin kontrol, komuta, hedefe odaklanma, anti-denizaltı ve hava savunma yeteneklerinde problemler bulunmaktadır. ASEAN devletleri, deniz kuvvetleriyle ortak olarak operasyona girmeleri durumunda Çin'i Güney Çin Denizi'nden dışlayabilecek kapasiteye sahiptirler (Brown, 2003: 37).

Çin Ordusu, birleşik hareket yetenek ve potansiyelini çağdaş bir kontrol, bilgisayar, entegre komuta, gözetleme, keşif, iletişim ve istihbarat ağı geliştirmeye çabası içerisinde. Tarihte ordu tarafından gerçekleştirilen pek çok araç, gereç ve silah üretiminin sivil sektöre aktarımı yapılmış ve ekonominin bu yönde kanalize edilmesi amaç edinilmiştir. Çin'in Irak ve Afganistan savaş çıkarımları planlama, doktrin ve satın alma programlarını dönüştürme amacı yönündedir. Bu açıdan, yüksek teknolojili silah temin etme alanında yegane kaynak görülen Rusya'dan füze destroyerleri, KILO sınıfı denizaltılar, çok amaçlı savaş uçakları, havada yakıt ikmali

sağlayacak tanker uçaklar ve nakliye uçakları edinmeyi amaçlamaktadır (Külebi, 2006).

Diğer açıdan bakıldığında, nükleer silahları mevcut olan ÇHC, silah kontrolü ve silahsızlanma alanındaki öneme atıf yapmakta ve bu konudaki uluslararası çabalara destek vermektedir. Silahlanma konusundaki rekabete karşı çıkmak ve silahsızlanma çabalarını desteklemek ÇHC'nin varoluşundan itibaren dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. ÇHC daima nükleer silahların tamamıyla yasaklanmasını ve imha edilmesine destek vermektedir.

ÇHC Hükümeti 1964 senesinde gerçekleştirdiği ilk nükleer test sonrasında bir bildiri yayınlarak, bir dünya zirvesi yapılmasını, nükleer silahların tamamıyla yasaklama ve imha etme konusunun bütün ülke hükümetlerince tartışılmasını istemiştir. Nükleer gücü elinde bulundurdukları bilinen 5 ülke içinde ÇHC en az nükleer test gerçekleştiren ülkedir. ÇHC açıklamalarında herhangi bir nükleer rekabet içerisinde olmadığını ve olmayacağını belirtmektedir. Ayrıca, ÇHC kendi ülke sınırları dışında herhangi bir bölgeye asla nükleer silah konuşlandırması yapmamıştır. Buna ek olarak Çin 1990'lı senelerde ülkenin Kuzey Batı bölgesinde Qinghai Eyaletinde bulunan nükleer silah ar-ge üssünü kapatmıştır. Çin, yalnızca öz savunma amacıyla nükleer silah bulundurduğunu ve bunu elde ettiği ilk dönemden beri koşullar ne olursa olsun nükleer silahı ilk kullanan taraf olmayacağını beyan etmiştir. Soğuk Savaş döneminde bile nükleer şantaj ve tehditle karşılaştıklarında ÇHC bu taahhüdünü bozmamıştır. Ayrıca sürdürdükleri bu politikanın önümüzdeki dönemlerde de değişmeden devam edeceğini açıklamışlardır (ÇDK, 2005: 20).

Durumun böyle olmasıyla beraber, ÇHC'nin gelecek dönemlerdeki nükleer güç yapılanmasının hangi yönde seyredeceği sorusuna cevap arayan araştırmacılar beş senaryo üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu senaryolar şu şekilde özetlenebilir (Bitzinger, 2004: 49-86):

Birinci senaryo: Küçük ölçekli fakat modern güçleri bünyesinde barındırmak. Çin'in nükleer oyunların içerisinde kalacağı, yalnızca sade bir modernleşme sürecine

gireceği, nükleer savaş başlığını daha fazla üretmeyeceği ve füze kuvvetlerinde önemli ölçüde artırıma gerçekleştirmeyeceği varsayılmaktadır.

İkinci senaryo: Asgari seviyede caydırıcılığı elde etmek. Bu senaryoda Çin'in ABD ile daha etkin bir biçimde rekabette bulunacağı ve Kıtalararası Balistik Füzelinin (ICBM's) miktarını artıracacağı varsayılmaktadır.

Üçüncü senaryo: Küresel konumu geçici süreyle geri plana atarak bölgesel bir hakimiyet kurmak. Bu senaryoda Çin'in Asya ve Hindistan'daki diğer silah üreticilerinin önünde yer alacağı, küresel açıdan da asgari caydırıcılığını koruyacağı, fakat daha kapsamlı bir güce erişmek amacıyla yeni yatırımlarda bulunacağı hesaplanmaktadır.

Dördüncü senaryo: Bu senaryoda Çin'in Rusya ve ABD ile üçlü rekabet ortamında meydana gelebilecek olumsuz durumlara karşı geniş çaplı önlemler alacağı, strateji olarak asgari caydırıcılık ilkesini temel alacağı ve nükleer çatışma gibi ileri bir durumu hesap etmeyeceği varsayılmaktadır.

Beşinci senaryo: Bu senaryoda ise, Çin'in Asya'da başat seviyeye yükselme, Rusya'nın önüne geçme ve ABD'nin karşısında küresel açıdan eşit bir düzeyde durma stratejisinin bir parçası olarak oldukça etkin bir güce kavuşacağı, kıtalararası balistik füze miktarını önemli ölçüde çoğaltacağını ve güvenilir nükleer seyir füzelerine sahip olacağı varsayılmaktadır (Bitzinger, 2004: 49-86).

Özetle, Çin'in önümüzdeki dönemlerde nükleer gücünün şu an mevcut olan miktardan daha fazla olmayacağı, bu zaman sürecinde birinci ve beşinci senaryoya yönelmesinin çok az ihtimal olduğu, ikinci, üçüncü ve dördüncü senaryonun daha gerçekçi kabul edildiği, Çin'in saldırı operasyon yetenekleri ve uzun vadeli stratejik kuvvetlerinin çoğaltılmasına yönelik ar-ge faaliyetlerinin ve aldığı savunma önlemlerinin ikinci senaryonun gerçekleşme ihtimalini arttırdığı, bölgesel komşularını hedef alma yeteneğine sahip füzeler konuşlandırmasının ise üçüncü seçeneğin gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirdiği yorumlarında bulunmaktadır (Manning, 2000: 55).

3.2. İkili Temas ve Ziyaretler

ÇHC'nin Ankara'da ve Türkiye'nin de Pekin'de yer alan Büyükelçiliği arasında askeri ataşelikler bulunmaktadır. Bu temsilcilikler askeri temasların ve konuların yürütülmesiyle görevlendirilmiştir.

2000-2006 yılları arasında Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu ve bazı diğer üst düzey yetkililer ÇHC'ne ziyarette bulunmuşlardır. ÇHC Savunma Bakanlığı ve Halkın Kurtuluş Ordusu mensubu üst düzey yetkililer de aynı dönemde Türkiye'yi ziyaret ederek temaslarda bulunmuş ve incelemeler yapmışlardır.

Bu bağlamda, Milli Savunma Bakanı Çakmakoglu'nun 2000 senesinin Eylül ayında ÇHC Savunma Bakanı Chi Haotian ile gerçekleştirdiği görüşmede, Chi, dünyanın istikrar ve barışına katkı sağlamak amacıyla Çin'in Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmek adına gösterdikleri çabalarını devam ettirdiğini, iki ülke toplumlarının geleneksel ve ortak bir dostluğu paylaştıklarını, Çin ve Türkiye'nin birçok uluslararası ve bölgesel sorunla alakalı benzer görüşler bulduğunu, 1971 senesinin bugüne değin sorunsuz şekilde devam eden ikili ilişkilerde Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'in ziyaretiyle yeni bir sayfa açıldığını, ikili ilişkilerin oldukça önemli bir unsuru kabul edilen askeri temasların "tatminkar" bir seviyede olduğunu belirtmiştir. Sabahattin Çakmakoglu da, Türkiye ve Çin'in uzun yıllardır dostça ilişkilere sahip olduklarını, ikili işbirliğini geliştirebilmeleri adına iyi bir temellerinin bulunduğu, Türkiye'nin Çin'le olan ilişkilerini çeşitli alanlarda geliştirmek istediğini söylemiştir (english.people, 2014).

Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Nahit Şenoğul 2000 senesinde dönemin ÇHC'ni resmi ziyareti esnasında Çin Halkın Kurtuluş Ordusu Genelkurmay Başkanı Fu Quanyou da ikili askeri temasları "tatminkar" bir düzeyde olarak nitelendirmiştir (English.people, 2014).

2001 senesi Haziran ayında Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, Çin Halkın Kurtuluş Ordusu Genelkurmay Başkanı Fu Quanyou'nun vaki davetine icabetle yaptığı dört günlük Çin ziyaretinde ÇHC

Cumhurbaşkanı Jiang Zemin tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmede Jiang, iki ülkenin atalarının 2000 sene önce İpek Yoluyla dostluk ilişkilerine başladığını ve son 30 yıl içerisinde söz konusu olan dostluk ilişkilerinin daha da ileriye taşındığını ifade etmiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kıvrıkoğlu iki toplumun engin tarihleri boyunca bölgesel istikrar ve barışın korunmasında olumlu bir rol üstlendiklerini, iki ülke arasında birçok alanda ilişkilerini daha fazla geliştirmeyi arzu ettiklerini, iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki işbirliği ve değişimin her seviyede güçlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (English.people, 2014).

3.3. Potansiyel İşbirliği Alanları

Türkiye Büyük Millet Meclisi 19 Şubat 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya katılmasını uygun görmüş ve Türkiye NATO'nun aktif bir üyesi haline gelmiştir. ABD ve birçok ülkeyle silah sistemleri konusunda işbirliği içindedir. Türkiye uluslararası yükümlülükler bağlamında Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi üyesidir. Türkiye ve ÇHC arası askeri birlikler ilişkileri, teknoloji transferi gibi konular arası işbirliği mevzuat elverdiğince uygulanmaktadır.

2005 yılında Hava Kuvvetleri Komutanı İbrahim Fırtına ÇHC'ne resmi ziyarette bulunduğu sırada Türk yetkililerce Çin'de yer istasyonu kurma, keşif ve uydu fırlatma merkezleri tespiti, uzay alanında işbirliği, orta menzilli hava savunma füzelerini geliştirme gibi konularda işbirliğinde bulunmak istediklerini açıklamaları üzerine ÇHC yetkilileri tarafından ise teknik, manevra ve donanımla Türk yetkililerden bilgi transferi konusunda açık bir karşılıklı ilişki teklifi yapılmıştır (Hurarsiv, 2014).

Nitekim tarihe bakıldığında Türkiye'nin daha önceki yapmış olduğu işbirliği tekliflerinde zaman zaman ambargo yaşadığı ve teknoloji transferinde keza sıkıntılar çektiği unutulmamalıdır.

İki Ülke arasında gelişmesi muhtemel en önemli askeri işbirliği konusu gündemde olan uzun menzilli füze savunma sistemi (T- LORAMIDS) ortak üretim ihalesidir. Bu füze sistemi için Türkiye' nin açtığı ihaleyi Çin'li China Precision

Machinery Import and Export Corporation (CPMIEC) adlı devlet kuruluşu 3 milyar Dolar bedel ile kazanmıştır. Ancak Batı Ülkelerinin NATO sistemi içerisinde Çin füzelerinin kullanılmasına izin vermeyeceklerini açıklamış olmaları bu ihalenin tekrarlanmasını gündeme getirmiştir.

HQ-9 Füze bataryası'nın ismi Çince Hang Qi yani kırmızı Bayrak anlamına gelmektedir. İhraç versiyonuna FD-2000 adı verilmiştir. Esasen Rus S-300 sisteminin tersine mühendislik kullanılarak kopyalanması ile üretilmiş bir füze savunma sistemidir. Ancak Çin'li mühendisler TVC kontrolü gibi yenilikler ekleyerek daha yüksek bir manevra kabiliyeti sağlamışlardır. FT-2000 adı verilen anti radar versiyonu bulunan savunma sistemi bu şekilde AWACS gibi hava radarlarını ve radar sinyalinin bozan Jammer özellikli hava araçlarını özellikle tespit edip vurabilmektedir. Öte yandan Destroyerler için üretilmiş HHQ-9 bataryası da üretilmiştir. Radar olarak HT-233 model radar kullanan sistemin radar menzili 300 km' dir. Füze tipi 5v55, 200 km menzile ve 30 km irtifaya ulaşabilmektedir. Füze hızı 4.2 mach olarak ölçülmüştür. Aynı anda 6 hedefe füze fırlatabilen bir sistemdir (Türkiye Enstitüsü, 2015).

İtalya/Fransa, Rus ve Amerikan füze sistemlerinin de ihaleye girdiğini belirtmek gerekir. Ancak ABD menşeli Patriot füzeleri hem eski bir sistem olması nedeniyle hem de fiyat olarak yüksek olması sebebiyle tercih edilmemiştir. Rus s-400 savunma sistemi gelişmiş olmakla beraber fiyat olarak da istenilen düzeye inmemiştir. Çin HQ-9 füze sistemi ABD ve RUS füze sistemlerinin bir karması olarak görülmekte etkinlik olarak yüksek başarı ile testlerden geçmiş bulunmaktadır. Buna karşın fiyat olarak da diğer sistemlere göre ucuz olması ve Türkiye'nin istediği ortak üretim ve sistemin bilgisayar kodlarının açık olması ve ortak geliştirilmesi ile tüm kullanım yetkinliğinin Türk Savunma gücünde olmasını istemesine olumlu yaklaşımları nedeniyle tercih edilmektedir.

NATO'nun Avrupa' da bütüncül olarak kurmaya çalıştığı füze sistemlerine dahil etmek istediği Türkiye' nin uzun menzilli füze savunma sisteminin Çin yapımı sistem olması durumunda bu amacın gerçekleşmeyeceği Abd'li ve NATO yetkilileri tarafından ifade edilmiştir. Buna rağmen 5 kez uzatılan ihalede yeni teklif verilmemesi nedeniyle ihale tekrar Çinli firmaya verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİLİ EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

Türkiye ile Çin arasında ki ekonomik ilişkileri incelemeyden önce Çin ekonomisinin büyüklüğünü ve büyüklüğe sebep olan dinamikleri iyi anlamak gereklidir. Bu nedenle Çin ekonomisinin dünyanın en büyük ekonomisi olmasının sebepleri on başlık altında incelenmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti 2010 yılında Japonya' yı geçerek ABD' nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmiştir. 2013 yılı verilerine göre toplam GSYİH 9.39 trilyon dolar ve büyüme oranı 7.7 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon %2.5 seviyesinde kalırken, işsizlik oranı %6.6 olmuştur (T.C. Ekonomi Bakanlığı).

Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi olmasını sağlayan dinamikler şunlardır (Taş, 2012a: 57-93) :

- Dünyanın en büyük nüfusuna sahip olması
- Çin'in dünyanın en büyük nüfusuna sahip olması dünyanın diğer ülkelerine göre ekonominin arz ve talep yönlerini besleyerek Çin'in rekabetçi özelliğini mukayeseli olarak artırmaktadır.
- Dünyanın en büyük işgücü piyasasına sahip olması
- Arthur Lewis'in "Sınırsız emek arzına dayalı ekonomik kalkınma" modeline uygun olarak çok geniş nüfusa sahip Çin ekonomisinde sınırsız emek arzı mümkündür.
- Dünyanın en büyük tüketim piyasasına sahip olması
- Sürekli büyüyen ekonomisine karşı Çin piyasasının henüz doymamış bir piyasa olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yüksek büyüme

performansı beklentisi firmaların hızlı biçimde yatırımlarını artırmalarına olanak sağlamaktadır.

- Hızlı kentleşme sürecine rağmen kentleşme oranının hala düşük olması
- 2014 yılı itibariyle, Çin halkının %44 lük kısmı hala köylerde ve kırsal kesimde yaşamaktadır. Son on yılda %10 dan fazla artış olmasına rağmen halen kentleşme oranının artacağını dolayısıyla inşaat sektörünün hızla büyüyeceğini göstermektedir.
- Yüksek büyüme performansı
- Çin 1978 yılından 2011 yılına kadar kesintisiz şekilde çift haneli rakamlarla büyümüştür, bu sürdürülebilir büyüme performansı Çin ekonomisi için büyük bir avantaj oluşturmaktadır. 2008 yılında yaşanan küresel krizden de çok etkilenmeyen Çin , 2011 yılında %9.5, 2012 ve 2013 yıllarında %7.7 büyüme , 2014 yılında ise 7.4 büyüme kaydetmiştir.
- Yüksek ar-ge ve patent performansı
- Çin son 14 yıl içerisinde Ar-ge harcamalarını 2.3 kat artırmıştır. 2014 yılı sonu itibariyle Ar-ge yoğunlaşma derecesi %2.1 olarak gerçekleşmiş ve bu alanda dünyada 29. Sıraya çıkabilmiştir. Bu sıralama sonucunda her ne kadar başarılı bir AR-GE çalışması yürütülse de daha fazla gelişme sağlanması gerektiği görülmektedir.
- Yüksek tasarruf ve yüksek yatırım performansı
- Çin'in en önemli dinamiklerinden birisi de az tüketip çok tasarruf etmesi buna karşın çok yatırım yaparak hızlı büyümeyi sürdürmesidir. Bir çok ülkenin aksine Çin büyümesinin sırrı yabancı sermaye akışı değildir, bilakis daha çok iç tasarruf ve kendi içinde yüksek yatırım oranlarıdır. Çin son 36 yıldır bunu bilinçli bir şekilde sürdürmektedir.
- Sanayi sektörünün ekonomiyi sürükleyen lokomotif ve lider sektör olması

- 2012 yılına kadar Çin'in büyümesinde önde giden sektör sanayi olmuştur hatta bu konuda yapılan çalışmalara göre sanayi yerine tarım üzerine kurulu bir ekonomi olsaydı 13.3 kat yerine sadece 4 kat büyümüş bir Çin ile karşı karşıya olacaktık. Ancak 2013 yılından itibaren Çin politikalarının Afrika üzerine yoğunlaşması ile hizmet sektörü Sanayi sektörünün önüne geçmiştir.
- Diğer ülkeler sanayisizleşme süreci yaşarken Çin'in sanayileşme sürecini derinleştirilmesi
- Kürselleşmenin etkisiyle son yıllarda Avrupa birliği ülkeleri ve ABD sanayi sektörünü başka ülkelere taşımaya başlamış ve hizmet sektörü ağırlıklı bir ekonomi benimsemişlerdir. Sanayinin gelişmiş ülkelere Çin'e kayması diğer ülkelerde büyümenin yavaşlamasına karşı Çin' de hızlı büyümenin devam etmesine yol açmıştır. Çin bu sayede en dinamik sanayi sektörü sahibi ülke konumuna gelmiştir.
- İhracat merkezli ekonomi yoluyla dünya ile stratejik bir entegrasyon gerçekleştirilmesi

Özellikle 1978 sonrası dönemde stratejik olarak uygulanan sanayileşme ve ihracat politikaları sonrasında Çin ekonomisi ihracat merkezli bir ekonomi haline gelmiştir. Çin 2,222 trilyon dolarlık ihracat kapasitesiyle dünyanın en büyük ihracatçı ülkesi konumuna gelmiştir. Ancak belirtmek gerekirken 2014 yılı istatistikleri Çin ekonomisinin 1.6 Trilyon Dolarlık bir dış açık verdiğini göstermektedir. Bu da Çin ekonomisinin ithalat merkezli bir ekonomiye dönüştüğünün göstergesidir (Taş, 2012a: 57-93), (Taş, 2015: 76-85).

4.1. Türkiye'nin Dış Ticaretinde ÇHC'nin Yeri

İlk olarak Çin Cumhuriyeti ile başlayan Türkiye-Çin ekonomi ve ticaret ilişkileri, 1971'de diplomatik ilişkilerin tesis edilmesiyle Çin Halk Cumhuriyeti ile

de devam etmiştir. Temmuz 1974'te Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile Çin Dış Ticaret Bakanı Li Qiang arasında bir ticaret anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ikili ticaret ilişkilerinin temel taşı oluşturmuştur. Mayıs 1981'de ticaret protokolü ve Aralık 1982'de "1983-1984 Türkiye-Çin Ekonomi, Sınai ve Teknolojik İşbirliği Karma Komitesi Tutanağı"nın imzalanması ikili ekonomi-ticaret ilişkilerine yasal zemin hazırlamış ve bununla birlikte ikili ekonomi-ticaret ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Fakat 1980'li senelerin ortalarına kadar ticaret hacminin düşüklüğüne rağmen Türkiye'nin aleyhine gelişen ticari dengesizlik oluşmuştur. Bu tarihlerden beri ikili ticari-ekonomik ilişkilerinde Türkiye aleyhine açık verme durumu her zaman yaşanmıştır (Ekrem, 2011: 15).

Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki resmi ilişkilere bakıldığında ticari anlamda birçok başlık dikkat çekmektedir. Çin'in devasalaşan ihracat potansiyeli tüm dünya ülkelerini tehdit etmekte ve pazar kaybı korkusu oluşturmaktadır. Türkiye'nin dış ticaret açığının artması birçok sektörde Çin'e bağımlılık oluşmasından kaynaklanmaktadır. Belirli sektörlerde yapılan karşılıklı anlaşmalar taban seviyede kalmış olsa bile son yıllarda gözle görülecek bir dalgalanma söz konusudur. Çin'in sunduğu ucuz işgücü ve ucuz hammadde sadece yerel sanayileri ve iç pazarları tehdit etmekten çıkmış, sunduğu imkânlar sayesinde fırsatı kara dönüştürmeyi çabalayan tüm dünya ülkelerine bir cazibe merkezi ünvanını kazanmıştır. Türkiye ise mevcut duruma çok daha uzak kalmış, kendini o düzen içine tümüyle adapte edememiştir (Çin Ülke Bülteni: 16).

21. yüzyıla girildiğinde Türkiye ile Çin arasında ki ekonomik ilişkiler katlanarak artmaya başlamıştır. 2001 yılında Türkiye' ye gelen Çin Hükümeti Dış ticaretten sorumlu Bakan Yardımcısı Zhou Keren, otuzdan fazla iş adamı ile izmir fuarına katılmış ve Çin hükümetinin Türkiye ile olan ticarete verdiği önemi dile getirmiştir. Bu ziyarette Keren 2001 yılında iki ülke arasında ki ticaret hacminin önceki yıla göre %76.1 arttığını ifade etmiştir(Weimin çev. Gürhan Kirilen, 2002: 14). Son yıllarda Türkiye'nin Dış ticaretinde Çin'in yerini inceleyecek olursak aşağıdaki istatistiki bilgiler yardımcı olacaktır.

Tablo 4.1. Türkiye'nin İhracatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2012)

Sıra	Ülkeler	İhracat (Milyar \$)	Pay (%)	Değişim (%)
1	Almanya	13 124 375	8,6	-5,9
2	Irak	10 822 144	7,1	30,2
3	İngiltere	8 693 599	5,7	6,7
4	İtalya	6 373 080	4,2	-18,8
5	Fransa	6 198 536	4,1	-8,9
6	ABD	5 604 230	3,7	22,3
7	Rusya Federasyonu	6 680 777	4,4	11,5
8	İspanya	3 717 345	2,4	-5,1
9	BAE	8 174 607	5,4	120,5
10	İran	9 921 602	6,5	176,4
11	Hollanda	3 244 429	2,1	0,0
12	Mısır	3 679 195	2,4	33,3
13	İsviçre	2 124 525	1,4	43,1
14	Suudi Arabistan	3 676 612	2,4	33,0
15	Romanya	2 495 427	1,6	-13,3
16	İsrail	2 329 531	1,5	-2,6
17	Belçika	2 359 575	1,5	-3,7
18	Azerbaycan	2 584 671	1,7	25,2
19	Çin	2 833 255	1,9	14,9
20	Polonya	1 853 700	1,2	5,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.1.'de görüldüğü gibi 2012 yılında Almanya, İran ve İran sırayla Türkiye'nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği ilk üç ülke olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ise 14. sırada yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2012 yılı dış ticaret verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki seneye göre yüzde 14,9 artarak 2,833 milyar Dolar değerindeki ihracatı ile Türk dış ticareti içinde %1,9 oranında pay almıştır.

Tablo 4.2. Türkiye'nin İhracatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2013)

Sıra	Ülkeler	İhracat (Milyar \$)	Pay (%)	Değişim (%)
1	Almanya	13 702 577	9,0	4,4
2	Irak	11 948 905	7,9	10,4
3	İngiltere	8 785 124	5,8	1,1
4	İtalya	6 718 355	4,4	5,4
5	Fransa	6 376 704	4,2	2,9
6	ABD	5 640 247	3,7	0,6
7	Rusya Federasyonu	6 964 209	4,6	4,2
8	İspanya	4 334 196	2,9	16,6
9	BAE	4 965 630	3,3	-39,3
10	İran	4 192 511	2,8	-57,7
11	Hollanda	3 538 043	2,3	9,0
12	Mısır	3 200 362	2,1	-13,0
13	İsviçre	1 014 523	0,7	-52,2
14	Suudi Arabistan	3 191 482	2,1	-13,2
15	Romanya	2 616 313	1,7	4,8
16	İsrail	2 649 663	1,7	13,7
17	Belçika	2 573 804	1,7	9,1
18	Azerbaycan	2 960 371	2,0	14,5
19	Çin	3 600 865	2,4	27,1
20	Polonya	2 058 857	1,4	11,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.2.'ye bakıldığında 2013 yılında Almanya, Irak ve İngiltere sırayla Türkiye'nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği ilk üç ülke olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ise bir önceki seneye bakıldığında 4 sıra ilerleyerek 10. sıraya yükselmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2013 yılı dış ticaret verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki seneye göre yüzde 27,1 artarak 3,600 milyar Dolar değerindeki ihracatı ile Türk dış ticareti içinde %2,4 oranında pay almıştır.

Tablo 4.3. Türkiye'nin İhracatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2014)

Sıra	Ülkeler	İhracat (Milyar \$)	Pay (%)	Değişim (%)
1	Almanya	15 149 592	9,6	10,6
2	Irak	10 891 179	6,9	-8,9
3	İngiltere	9 905 101	6,3	12,7
4	İtalya	7 141 535	4,5	6,3
5	Fransa	6 464 817	4,1	1,4
6	ABD	6 341 948	4,0	12,4
7	Rusya Federasyonu	5 943 840	3,8	-14,7
8	İspanya	4 750 747	3,0	9,6
9	BAE	4 655 969	3,0	-6,2
10	İran	3 886 630	2,5	-7,3
11	Hollanda	3 459 313	2,2	-2,2
12	Mısır	3 298 055	2,1	3,1
13	İsviçre	3 207 627	2,0	216,2
14	Suudi Arabistan	3 047 251	1,9	-4,5
15	Romanya	3 008 473	1,9	15,0
16	İsrail	2 950 925	1,9	11,4
17	Belçika	2 939 281	1,9	14,2
18	Azerbaycan	2 875 061	1,8	-2,9
19	Çin	2 861 624	1,8	-20,5
20	Polonya	2 402 231	1,5	16,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.3.'ye bakıldığında 2014 yılında Almanya, Irak ve İngiltere 2013 yılında olduğu gibi sırayla Türkiye'nin en fazla ihracat gerçekleştirdiği ilk üç ülke olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ise bir önceki seneye bakıldığında 8 sıra gerileyerek 18. sıraya düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014 yılı dış ticaret verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki seneye göre yüzde -20,5 gerileyerek 2.861 milyar Dolar değerindeki ihracatı ile Türk dış ticareti içinde %1.8 oranında pay almıştır.

Tablo 4.4. Türkiye'nin İthalatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2012)

Sıra	Ülkeler	İthalat (Milyar \$)	Pay (%)	Değişim (%)
1	Rusya Federasyonu	26 625 286	11,3	11,2
2	Çin	21 295 242	9,0	-1,8
3	Almanya	21 400 614	9,0	-6,9
4	ABD	14 130 546	6,0	-11,9
5	İtalya	13 344 468	5,6	-0,8
6	İran	11 964 779	5,1	-4,0
7	Fransa	8 589 896	3,6	-6,9
8	Güney Kore	5 660 093	2,4	-10,1
9	Hindistan	5 843 638	2,5	-10,1
10	İspanya	6 023 625	2,5	-2,8
11	İngiltere	5 629 455	2,4	-3,6
12	İsviçre	4 304 864	1,8	-14,2
13	Ukrayna	4 394 200	1,9	-8,7
14	Yunanistan	3 539 869	1,5	37,8
15	Belçika	3 690 309	1,6	-6,8
16	Hollanda	3 660 634	1,5	-8,6
17	Romanya	3 236 425	1,4	-14,9
18	BAE	3 596 545	1,5	118,0
19	Japonya	3 601 427	1,5	-15,5
20	Polonya	3 058 078	1,3	-12,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>

Çin Halk Cumhuriyeti tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin ithalatındaki payını da arttırarak Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya Federasyonu ve Almanya'nın ardından üçüncü sıraya yerleştiği Tablo 4.4.'de görülmektedir. TÜİK'in 2012 yılı dış ticaret verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki yıla göre yüzde 1,8 gerilerek 21,295 milyar Dolar değerindeki ithalatı ile Türk dış ticareti içinde %9,0 oranında pay almıştır.

Tablo 4.5. Türkiye'nin İthalatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2013)

Sıra	Ülkeler	İthalat (Milyar \$)	Pay (%)	Değişim (%)
1	Rusya Federasyonu	25 064 214	10,0	-5,9
2	Çin	24 685 885	9,8	15,9
3	Almanya	24 182 422	9,6	13,0
4	ABD	12 596 170	5,0	-10,9
5	İtalya	12 884 864	5,1	-3,4
6	İran	10 383 217	4,1	-13,2
7	Fransa	8 079 840	3,2	-5,9
8	Güney Kore	6 088 318	2,4	7,6
9	Hindistan	6 367 791	2,5	9,0
10	İspanya	6 417 719	2,6	6,5
11	İngiltere	6 281 414	2,5	11,6
12	İsviçre	9 645 289	3,8	124,1
13	Ukrayna	4 516 333	1,8	2,8
14	Yunanistan	4 206 020	1,7	18,8
15	Belçika	3 843 376	1,5	4,1
16	Hollanda	3 363 585	1,3	-8,1
17	Romanya	3 592 568	1,4	11,0
18	BAE	5 384 468	2,1	49,7
19	Japonya	3 453 190	1,4	-4,1
20	Polonya	3 184 533	1,3	4,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.5.'e bakıldığında 2013 yılında Rusya, Çin ve Almanya sırayla Türkiye'nin en fazla ithalat gerçekleştirdiği ilk üç ülke olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti ise bir önceki seneye bakıldığında 1 sıra ilerleyerek 2. sıraya yükselmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2013 yılı dış ticaret verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki seneye göre yüzde 15,9 yükselerek 24.685 milyar Dolar değerindeki ithalatı ile Türk dış ticareti içinde %9.8 oranında pay almıştır.

Tablo 4.6. Türkiye'nin İthalatında Yer Alan İlk 20 Ülke Arasında Çin'in Yeri, Önceki Yıla Göre Değişim (2014)

Sıra	Ülkeler	İthalat (Milyar \$)	Pay (%)	Değişim (%)
1	Rusya Federasyonu	25 289 067	10,4	0,9
2	Çin	24 918 273	10,3	0,9
3	Almanya	22 369 406	9,2	-7,5
4	ABD	12 727 551	5,3	1,0
5	İtalya	12 056 043	5,0	-6,4
6	İran	9 833 335	4,1	-5,3
7	Fransa	8 122 565	3,4	0,5
8	Güney Kore	7 548 319	3,1	24,0
9	Hindistan	6 898 559	2,8	8,3
10	İspanya	6 075 851	2,5	-5,3
11	İngiltere	5 932 221	2,4	-5,6
12	İsviçre	4 821 031	2,0	-50,0
13	Ukrayna	4 242 612	1,8	-6,1
14	Yunanistan	4 043 839	1,7	-3,9
15	Belçika	3 863 892	1,6	0,5
16	Hollanda	3 517 119	1,5	4,6
17	Romanya	3 363 233	1,4	-6,4
18	BAE	3 253 024	1,3	-39,6
19	Japonya	3 199 891	1,3	-7,3
20	Polonya	3 082 128	1,3	-3,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.6.'ya bakıldığında ise 2014 yılında 2013 senesinde olduğu gibi Rusya, Çin ve Almanya sırayla Türkiye'nin en fazla ithalat gerçekleştirdiği ilk üç ülke olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki seneye bakıldığında yerini koruyarak 2. Sırada kalmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014 yılı dış ticaret verilerine göre Çin Halk Cumhuriyeti bir önceki seneye göre yüzde 0,9 yükselerek 24.918 milyar Dolar değerindeki ithalatı ile Türk dış ticareti içinde %10.3 oranında pay almıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti Türkiye'nin ithalatında oldukça önemli yere sahip olmasına yanı sıra 1,3 milyarı aşan nüfus teşkil eden devasa pazarıyla Türkiye'nin ihracatında da ciddi boyutlara ulaşan hacimle çok önemli yerlere gelebilir.

4.2. Türkiye ve ÇHC Dış Ticaret İlişkileri

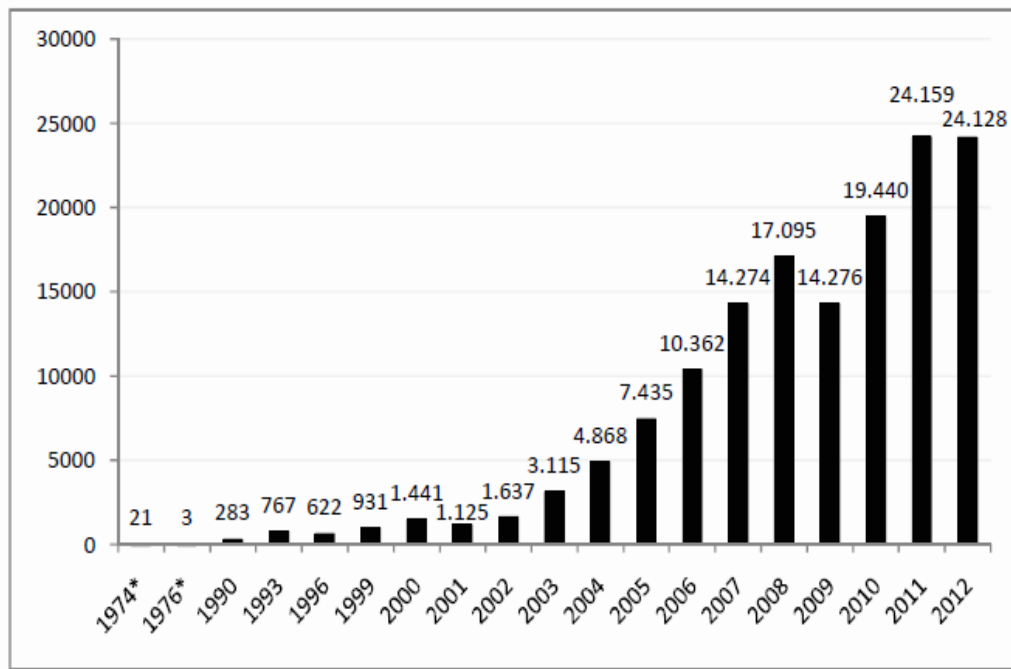
Çin ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler, 2000 senesinden beri düzenli bir gelişme seyri göstermektedir. İkili ticaret hacmi büyük artışları kaydederek, 2006 yılında 10,3 milyar, 2011 yılında ise 24,1 milyar Amerikan Dolarına yükselmiştir. İkili ticari ilişkilerdeki memnun edici gelişmelere karşın, Türkiye'nin Çin'le ticarete karşı karşıya kaldığı açık, artış göstermektedir. İkili ticarete, 2011 senesi itibariyle Türkiye aleyhine gerçekleşen dış ticaret açığı 19,2 milyar Amerikan dolar olmuştur. Söz konusu açık, Türkiye ile Çin arasındaki ekonomik ilişkinin tek taraflı olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin Çin ile olan dış ticaretinde açık vermesinin başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir (Sandıklı ve Güllü: 60):

- Çin'in izlediği dış ticaret politikasında ticaret yapma hakkı belirli firmalara verilmekte ve bu firmaların yaptığı ithalat ve ihracat da ayrı izne tabi olmaktadır. Öte yandan, Çin pazarı küçük ve orta ölçekli firmalardan ziyade büyük firmaların hakim olduğu bir pazara dönüşmüştür.
- Gümrük vergisi oranlarının yüksek olması ve gümrük uygulamalarının eş güdümlü olmaması Türkiye açısından bu ülkeye ihracat için dezavantaj oluşturmaktadır.
- Türk şirketleri dahil tüm yabancı şirketlerin yalnızca üretim gerçekleştirebilmek amacıyla ihracat izni alabilmeleri Çin'deki ithalatı sınırlamaktadır. Buna karşılık Türkiye'de vergi numarası olan gerçek ve tüzel kişilerin serbest olarak ithalat yapabilmektedirler.
- Çin'de kambiyo mevzuatında sorunlar olmasına rağmen, Türkiye'de serbest olması ithalatı kolaylaştırmaktadır.
- Çin'deki üretim maliyetlerinin düşüklüğü, ürünlerinin fiyat yönünden rekabet gücünü artırmaktadır.
- Türkiye'de kurulmuş bulunan çok sayıdaki Çin sermayeli şirketlerin varlığı Türkiye'nin ithalatını artırmaktadır. Gerçekte bu firmaların çoğu yerli sermayeli olup, Çin'den ithalat yapmak amacıyla kurulmuş firmalardır.

- Türk firmalarının bu ülkeye ihracat yapmalarını sağlayacak dağıtım kanalı gibi alt yapının hazırlanmamış olması Türk firmalarının Çin pazarına girmelerini zorlaştırmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen sorunların kısa dönemde halledilmesi pek gerçekçi olarak görülmemektedir, ondan ötesinde problemlerin çoğu Çin taraftan kaynaklanmaktadır. Çin'in de bu görülmeyen sıkı dış ticaret politikalarını kısa dönemde büyük ölçüde değiştirmese güçtür. Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki eskilere dayanan ticari ilişkilerin gelişme sürecinin istatistikî boyutu aşağıdaki Şekil 6'de ifade edilmektedir.

Şekil 4.1. Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Hacmi (Milyon USD)

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr>

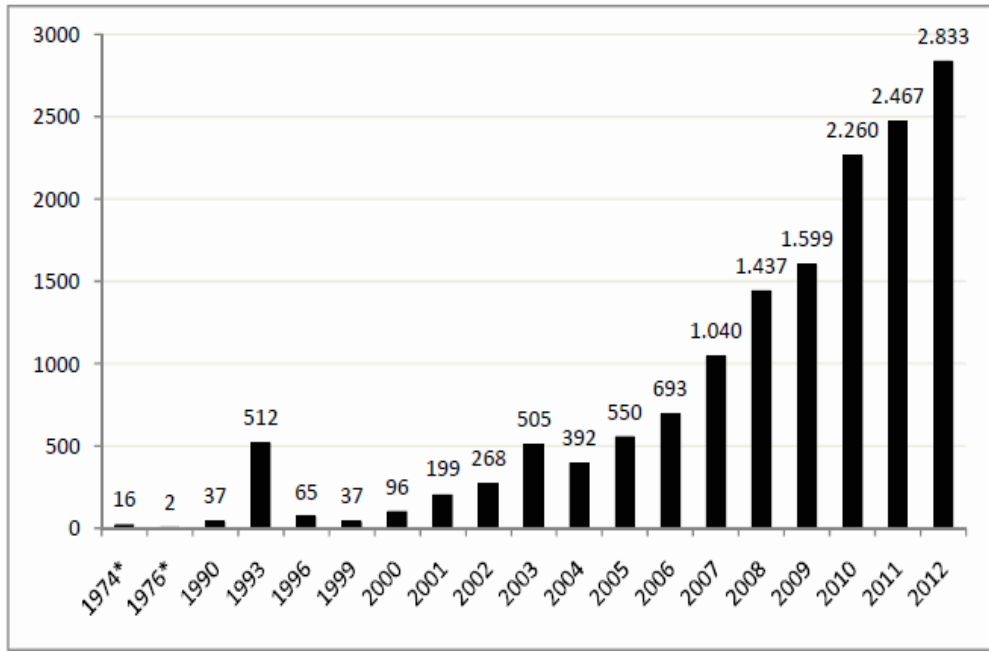
* 1974, 1976 yıllarına ait Veriler: İstanbul Ticaret Odası: Çin Halk Cumhuriyeti, Ülke Etüdları Dizisi, No: 4, Hüsütabi Matbaası, 1978, s.43.

Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti dış ticaret hacmi iki ülkenin resmi ilişkilere başlayan 1970'li yıllarda çok küçük rakamları seyrederken, 1990 ile 2000'li yıllar arasında dalgalı olarak artış göstermiştir. 2000 yılında sonra ise küresel krizin etkisine maruz kalan 2009 yılı hariç bugüne kadar düzenli olarak artış göstermektedir (Şekil 4.1).

4.2.1. Türkiye-ÇHC İhracat İlişkileri

Türkiye'nin Çin'le olan ihracat seviyesi yıllar baz alındığında artan oranda olmuş fakat yine de Çin'in ihracat potansiyelinin çok dışında ve yeterli oranda olmadığı tespit edilmiştir. 2000 yılında sadece 96 milyon Amerikan Doları olan Türkiye'nin Çin'e ihracatı, 2007 yılında 1,04 milyar Amerikan Dolarına, 2012 yılında ise 2,83 milyar Amerikan Dolarına yükseldiği Şekil 4.2'de yer almaktadır.

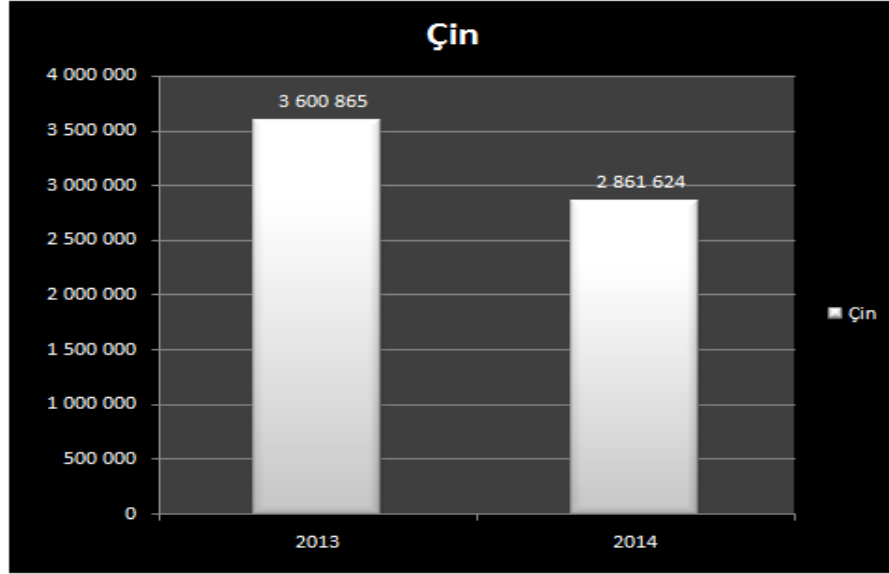

Şekil 4.2. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne Yıllara Göre İhracatı (Milyon USD)

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr>

* 1974, 1976 yıllarına ait Veriler: İstanbul Ticaret Odası: Çin Halk Cumhuriyeti, Ülke Etüdüleri Dizisi, No: 4, Hüsnütabiat Matbaası, 1978, s.43.

Şekil 4.3.'e bakıldığında Çin Halk Cumhuriyeti'ni 2013 yılında 3.600 ve 2014 yılında 2.861 milyon dolar ihracatı bulunmuştur. Son iki yılda Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2005 senesinden itibaren gösterdiği istikrarlı yükselişin 2013'de de devam ettiği ancak 2014 yılına gelindiğinde yaklaşık 739 milyon dolar kayıpla ihracatın azaldığı görülmektedir.

**Şekil 4.3. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne Yıllara Göre İhracatı
2013-2014 (Milyon USD)**

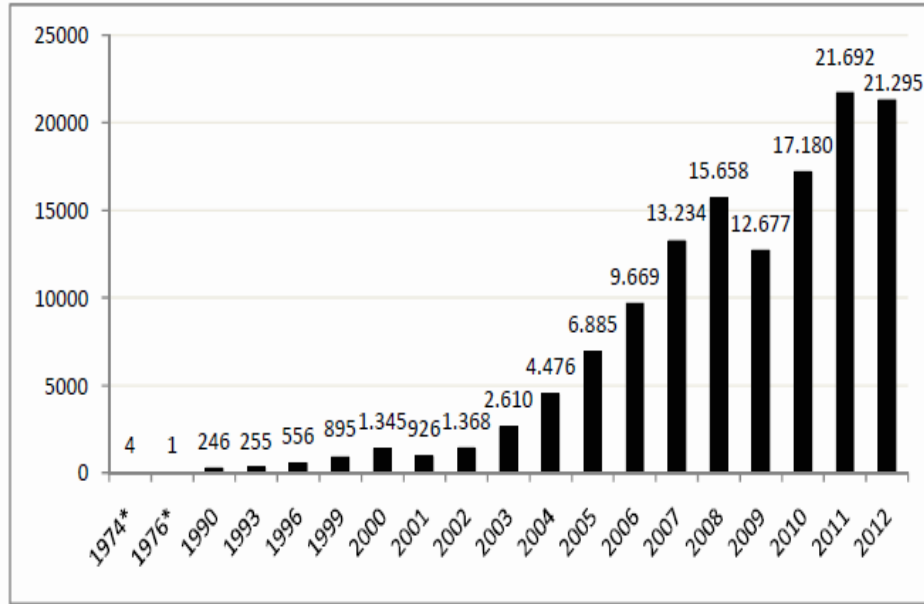
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Çin'in mevcut ithalat potansiyeli bir trilyon Amerikan dolarını aşmıştır ve Çin iç tüketime dayalı bir sistem geliştirmiştir. Bunlar karşısında Türkiye'nin ihracatının yeterli bir seviyeye ulaşamamasının nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'nin kendine özgü Pazar yapısı ve tüketici eğilimleri
- Çin pazarının kendine özgü yapısı
- Çin'in yerel bölge içi ticarete farklı stratejiler benimsemesi
- Çin ve Türkiye arası imzalanan ticaret prosedürlerinin kısıtlamalar getirmesi
- Teknoloji transferinde yaşanan sıkıntılar
- Küresel ticaret kurallarının Türkiye'de kendi mevzuatımıza yorumlanmasındaki yaşanan aksamalar
- Karşılıklı yatırım ilişkilerinin yeterince gelişmemiş olması
- Türkiye ihracatçılarının Çin ve Asya-Pasifik bölgesine yönelik sistematik çalışmalar yürütmemesi gösterilebilir (Köse, 2011: 9).

4.2.2. Türkiye-ÇHC İthalat İlişkileri

Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile ticari ilişkileri ithalat ağırlıklı bir gelişim göstermektedir. 2000 senesinde 1,3 milyar Amerikan doları olan ithalatı, 2007 yılında 13,23 milyar, 2009 yılındaki krizde büyük bir düşüşten sonra 2010 yılında tekrar büyük ölçüde yükselerek 17,18 milyar Amerikan doları olarak gerçekleşmiş, 2012 yılına gelindiğinde ise 21,29 milyar Amerikan doları olarak gerçekleşmiş. Yıllar itibariyle Türkiye'nin Çin'den ithalatı Şekil 4.4.'de gösterilmektedir.

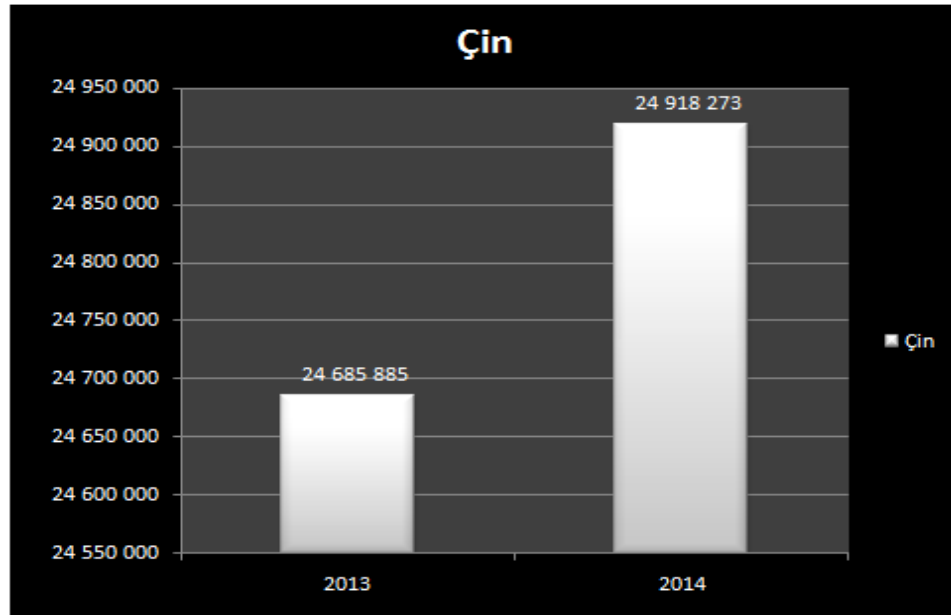

Şekil 4.4. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'nden Yıllara Göre İthalatı (MilyonUSD)

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr>

*1974, 1976 yıllarına ait Veriler: İstanbul Ticaret Odası: Çin Halk Cumhuriyeti, Ülke Etüdleri Dizisi, No: 4, Hüsnütübaat Matbaası, 1978, s.43.

Şekil 4.5'e bakıldığında Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti'nden 2013 yılında 24.685 ve 2014 yılında 24.918 milyon dolar ithalatta bulunmuştur. 2009'dan itibaren dalgalı bir grafik izleyen ithalat grafiği 2013 senesiyle beraber tekrar yükselen bir çizgiye girmiştir. 2012'de 21.295 milyon dolar olan rakam son iki yılda gösterdiği yükselişle yaklaşık olarak 3.600 milyon dolar artarak 24.900'lere ulaşmıştır.

**Şekil 4.5. Türkiye'nin Çin Halk Cumhuriyeti'nden Yıllara Göre İthalatı
2013- 2014 (MilyonUSD)**

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

2010 yılında Çin Başbakanı Wen Jiabao Türkiye'ye ziyarete geldiğinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın söylediği gibi Türkiye Çin'le olan dış ticaret hacminin 2015'e kadar 50 milyar 2020'e kadar ise 100 milyar dolara ulaşmasını hedeflemektedir. (cnnturk, 2014) Türkiye açısından daha önemli olanı bu 50 milyarlık dış ticaretin içinde Türkiye'nin Çin'e olan ithalatın payının yükselmesi ve bununla birlikte mevcut dış ticaret açığının küçülmesi olmaktadır.

4.3. Türkiye-ÇHC Dış Ticaretinin Yapısı

4.3.1. Türkiye'nin ÇHC'ne Yaptığı İhracatlar

2000'li yıllarda Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatta katma değer oranı düşük, çeşitliliği az, fiyatı dünya pazarlarında belirlenen dolayısıyla dalgalanmalardan etkilenen hammadde ve ara mallar ağırlıklı olmuştur (Öz, 2013: 174). Zamanla bu ihracat terkinde değişiklikler olmuştur. Aşağıdaki Tablo 4.7.'de 2009-2011 yılları arası Türkiye'nin Çin'e ihracatında başlıca ürünler yer almaktadır.

Tablo 4.7. Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon USD)
2009-2010-2011

GTİP	Ürün Adı	2009	2010	2011
2515	Mermer ve Traverten, Ekosin Su Mermeri , Kireçli Taşlar	350,62	589,6	630,65
2610	Krom Cevherleri ve Konsantreleri	236,63	424,94	385,53
2603	Bakır Cevherleri ve Konsantreleri	234,01	272,22	193,02
2607	Kurşun Cevherleri ve Konsantreleri	15,96	56,57	80,04
2608	Çinko Cevherleri ve Konsantreleri	36,61	54,74	43,18
3202	Debagatte Kullanılan Sentetik Organik, Anorganik Maddeler Müstahzarlar	21,80	23,70	27,05
2616	Cırufl, Moloz ve Demir/Çeliğin İmalinden Elde Edilen Diğer Döküntüler	1,30	6,21	24,56
8901	Yolcu Gemileri, Gezinti Gemileri, Feribotlar, Yük Gemileri, Mavnalar	2,55	-	20,70
4104	Sığır ve At Cinsi Hayvanların Dabaklanmış Derileri	9,75	12,56	19,39
5702	Dokunmuş Halılar, Yer Kaplamaları (Kilim, Sumak, Karaman vb.)	3,05	6,79	18,11
4011	Kauçuktan Yeni Dış Lastikler	2,44	7,15	16,72
5101	Yün ve Yapağı (Kardesiz / Taranmamış)	6,57	9,01	15,39
7209	Demir/Çelik Yassı Mamul, Soğuk Haddelenmiş Kaplanmış (600 mm'den Geniş)	19,56	13,98	14,71
2601	Demir Cevherleri ve Konsantreleri	0,08	13,81	14,46
6304	Diğer Mefruşat Eşyası (94.04 Pozisyonundakiler Hariç)	7,00	8,02	14,14
1404	Tarifenin Başka Yerinde Yer Almayan Bitkisel Ürünler	5,50	14,10	12,78
5201	Pamuk (Kardesiz, Taranmamış)	0,87	1,76	12,57
6815	Taştan ve Diğer Minerallerden Eşya	0,03	10,01	11,93
5112	Taranmış Yünden, İnce Hayvan Kılından Dokumalar	6,97	7,86	11,15
5209	Pamuk Men (Dokuma %85 < Pamuklu 200g/m2 Den Fazla)	9,58	7,46	10,79
8409	İçten Yanmalı Pistonlu Motorların Aksam-Parçaları	13,03	15,43	10,21
4009	Vulkanize Edilmiş Kauçuktan Boru ve Hortumlar ve Donanımları	3,14	7,40	9,96
7404	Bakır Hurda ve Döküntüler	26,30	20,85	9,88
8413	Sıvılar İçin Pompalar, Sıvı Elevatörleri	1,32	7,02	9,79
2710	Petrol Yağları ve Bitümenli Minerallerden Elde Edilen Yağlar	42,28	7,77	9,77
5202	Pamuk Döküntüleri	3,47	7,72	9,53
7403	Artılmış Bakır, İşlenmemiş Bakır Alaşımları	1,47	3,08	9,53
2008	Başka Yerinde Belirtilmeyen Meyve ve Yenilen Diğer Bitki Parçaları Konserveleri	4,58	6,76	8,16
7322	Isıtması Elektrikle Olmayan Demir-Çelik Radyatör, Jeneratörler	4,32	6,64	8,15
8412	Diğer Motor ve Kuvvet Üreten Makineler	-	3,51	7,78
6302	Yatak Çarşafı, Masa Örtüleri, Tuvalet, Mutfak Bezleri	4,75	5,54	7,51
9018	Tıp, Cerrahi, Dişçilik, Veterinerlik Alet ve Cihazları	1,17	1,82	7,45
8418	Buzdolapları, Dondurucular, Soğutucular, Isı Pompaları	2,22	4,46	7,44
	Diğer Ürünler Toplamı	520,07	621,11	774,97
	Genel Toplam	1.599	2.260	2.467

Kaynak; "Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu", T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ocak 2013, s: 15-16.

Tablo 4.7.'de görüldüğü gibi son yıllarda Türkiye'nin Çin'e gerçekleştirdiği ihracatın çok önemli bir bölümünü demir-çelik ve mermer ürünleri oluşturmaktadır. İnşaat malzemeleri, gıda, ağaç ürünleri, işlenmemiş hammadde, mineral maddeler ve değerli olan taşlar ihracat gerçekleştirdiğimiz sektörler arasında sayılmaktadır.

Ayrıca; tekstil, giyim, otomotiv, mücevherat, sanayi ürünleri, kimyasallar, elektrik malzemeleri ve gıda malzemeleri ihracatı yapılan diğer sektörlerden sayılmaktadır.

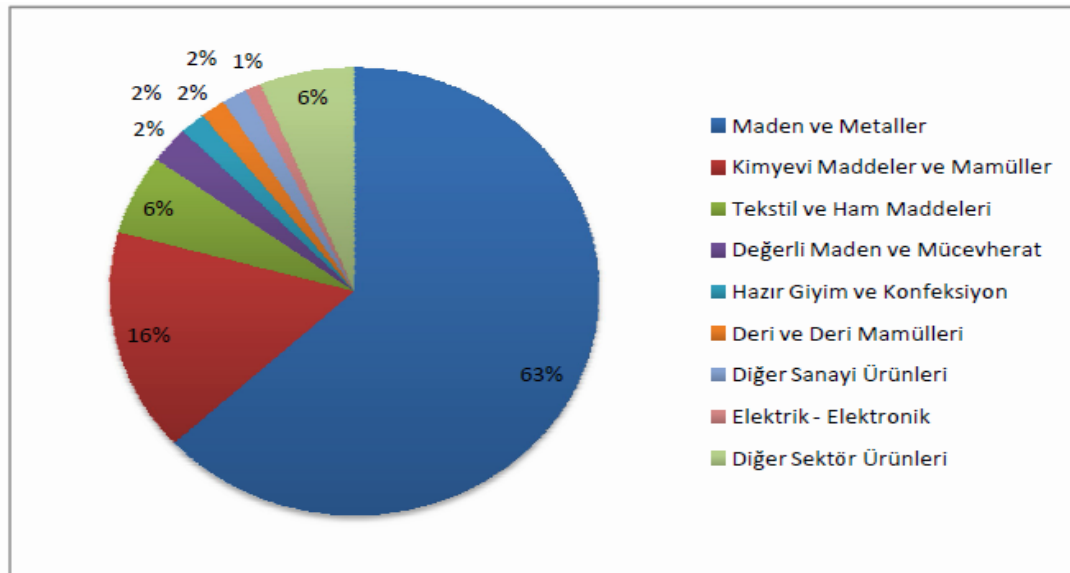
Tablodaki yıllara bakıldığında Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatta hammadde ve kimyasal madde talebi olduğu izlenmiştir. Özellikle mermer, doğal taş, krom, bakır, kurşun ve çinko Türkiye'nin Çin'e ihraç ettiği ürünler arasındadır. Ayrıca oto parçaları, deri, yün, pamuk, halı ve çeşitli makineler de aranan ihracat grubu ürünlerini oluşturmaktadır.

Tablo 4.8. Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Ürünler (Milyon USD) 2012-2013

GTIP	Ürün Adı	2012	2013
2515	Mermer Ve Traverten, Ekosin, Su Mermeri, Kireçli Taşlar	780	977
2610	Krom Cevherleri Ve Konsantreleri	360	423
2603	Bakır Cevherleri Ve Konsantreleri	268	406
2616	Kıymetli Metal Cevherleri Ve Konsantreleri	64	184
2607	Kurşun Cevherleri Ve Konsantreleri	103	154
2601	Demir Cevherleri Ve Konsantreleri	27	81
2608	Çinko Cevherleri Ve Konsantreleri	63	47
5702	Dokunmuş Halılar Ve Dokumaya Elverişli Maddelerden Diğer Yer Kaplamaları	28	45
7404	Bakır Döküntü Ve Hurdaları	14	43
4302	Dabaklanmış, Aprelenmiş Kürkler	15	38
2602	Manganez Cevherleri Ve Konsantreleri	7	35
5209	Pamuklu Mensucat (Ağırlık İtibariyle % 85 Veya Daha Fazla Pamuk İçeren Ve M2 Ağırlığı 200 Gr.	17	33
5501	Sentetik Filament Demetleri	38	31
8403	Merkezi Isıtma Kazanları (84.02 Pozisyonundakiler Hariç)	16	28
2619	Cüruf, Moloz Ve Demir/Çeliğin İmalinden Elde Edilen Diğer Döküntüler	33	27
7322	Demir Veya Çelikten Elektriksiz Merkezi Isıtmaya Mahsus Radyatör, Motorlu Hava Püskürtücüler	16	27
5101	Yün Ve Yapağı (Kardesiz/Taranmamış)	16	25
3202	Debagatte Kullanılan Sentetik Organik Ve Anorganik Maddeler Ve Müstahzarlar	21	24
4104	Sığır (Buffalo Dahil) Ve At Cinsi Hayvanların Dabaklanmış Veya Crust (Arakurutmalı) Post Ve Derileri	18	21
6815	Taştan Ve Diğer Minerallerden Eşya	8	20
5503	Sentetik Devamsız Lifler (İşlem Görmemiş)	15	18
7209	Demir Veya Alaşımız Çelikten Yassı Hadde Mamulleri (Genişliği > 600 Mm, Soğuk Haddelenmiş, Kaplanma	17	17
5202	Pamuk Döküntüleri	12	15
8413	Sıvılar İçin Pompalar (Ölçü Tertibatı Olsun Olmasın) Ve Sıvı Elevatörleri	10	14
9018	Tıpta, Cerrahide, Dişçilikte Ve Veterinerlikte Kullanılan Alet Ve Cihazlar	13	14
8418	Buzdolapları, Dondurucular Ve Diğer Soğutucu Ve Dondurucu Cihazlar Ve Isı Pompaları	13	12
2008	Tarifenin Başka Yerinde Belirtilmeyen Meyve Ve Yenilen Diğer Bitki Parçalarının Konserveleri	11	11
4016	Sertleştirilmemiş Vulkanize Kauçuktan Diğer Eşyalar	10	11
6203	Erkekler Ve Erkek Çocuk İçin Takım Elbise, Takım, Ceket, Blazer, Pantolon, Tulum Ve Şort (Yüzme Kıyafetleri)	9	10
	Başlıca Ürünler Toplamı	2.371	3.178
	Diğer Ürünler	462	424
	Genel Toplam	2.833	3.602

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 4.8.'de son iki yılda Türkiye Cumhuriyeti'nin Çin'e yaptığı ihracatın yapısına bakıldığında ise, Çin'de ekonominin ihtiyaç duyduğu kimyasallar ve hammaddeler ağırlıklı bir yapının korunduğu sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda, krom cevherleri, çinko cevherleri, kurşun cevherleri, bakır cevherleri, doğal taş ve mermer, kimyasallar T.C.'nin Çin'e ana ihraç ürünleri olmaya devam etmektedir. Bununla beraber, çeşitli makineler (gaz türbini, dokuma makinesi vb.), deri, yün, oto yedek parçaları, pamuk ve halı gibi birtakım ürün gruplarının ihracatında da gelişmelerin devam ettiği görülmektedir.

Şekil 4.6. Türkiye'nin Çin'e İhracatında Başlıca Sektörler ve İhracatındaki Payı

Kaynak; Türkiye İhracatçıları Meclisi, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rakamlari-tablolar.html>

Şekil 4.6.'da görülmek üzere, 2014 yılında Türkiye'nin Çin'e olan 2,861 milyar ABD dolarındaki ihracatında başlıca sektörlerin başında 1818,242 milyon ABD doları ile Maden ve Metaller sektörü gelmiştir ve toplam ihracatın yüzde 63'ünü teşkil etmiştir. Maden ve Metaller sektörünün ardından ise 462,882 milyon ABD doları ile Kimyevi Maddeler ve Mamüller sektörü gelmiştir ve toplam ihracatın yüzde 16'sını teşkil etmiştir. Üçüncü olarak gelen sektör ise 165,725 milyon ABD doları ile Tekstil ve Ham Maddeleri sektörü olmuştur, toplam ihracatındaki payının yüzde 6'sını teşkil etmiştir.

2000’li yıllarda Türkiye’nin Çin’e ihracatında özellikle demir-çelik ürünleri önemli yer tutmuştur, ancak Çin son yıllarda sanayide elde eden gelişmelerinin sonuçlarının biri olarak demir-çelik ürünlerinde yavaş yavaş üretici konumuna geçmiştir. Bu da son yıllarda Türkiye’nin Çin’e demir-çelik ürünleri ihracatında görülen yavaşlama ve azalmanın en önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Aynagöz ve Çakmak, 255).

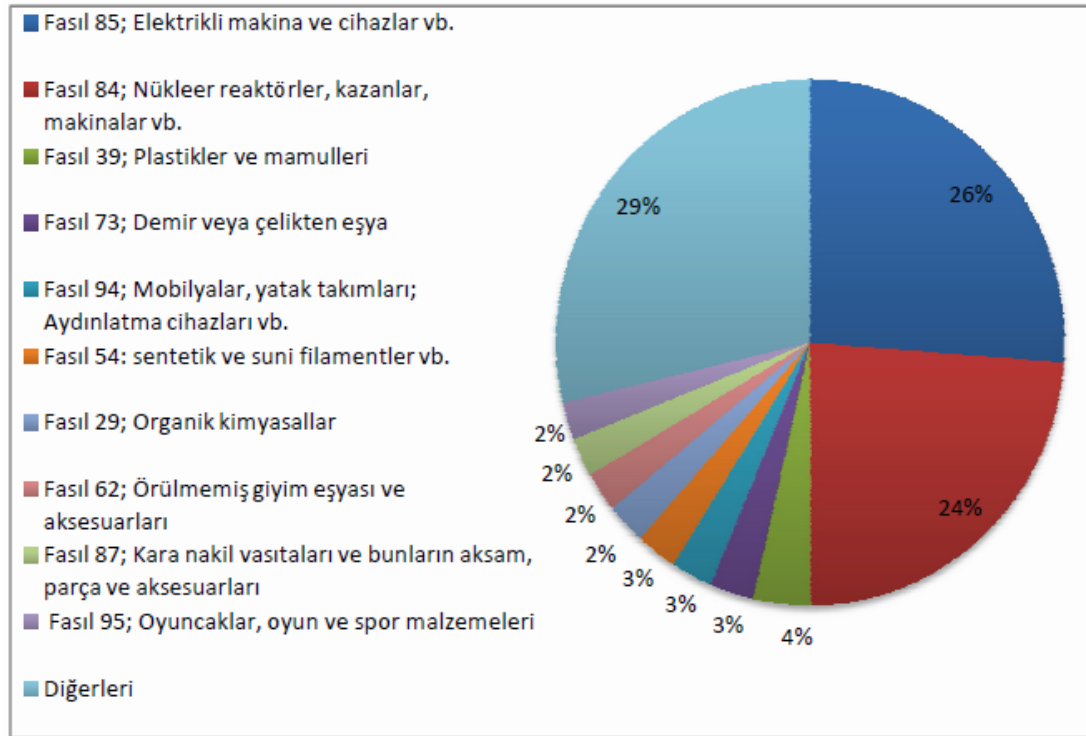
4.3.2. Türkiye’nin ÇHC’den Yaptığı İthalatlar

2009-2011 yıllarında, Türkiye’nin Çin’den ithalatındaki önemli ürünler incelendiğinde; 2011 yılı Türkiye’nin Çin’den ithalatında ilk ürün bir önceki yıla oranla %4,12 artışla otomatik bilgi işlem makineleri ve üniteleridir. Türkiye’nin Çin’den toplam ithalatındaki payı %6,88’dir. İkinci sırada 2010 yılına oranla %51,45 artışla telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar ürünü bulunmaktadır ve Türkiye’nin Çin’den toplam ithalatı içindeki payı %6,83’tür. Üçüncü sırada 2010 yılına oranla %3,11 artışla elektrikli ses/görüntülü işaret cihazları yer almaktadır ve Türkiye’nin Çin’den toplam ithalatı içindeki payı %2,77’dir. 2011 yılı Çin’den en çok ithal edilen dördüncü ve beşinci ürünler ise sırasıyla 9503’lü GTİP numaralı diğer oyuncaklar, küçültülmüş modeller, bulmacalar ve 5402’li GTİP numaralı sentetik lif ipliğidir. Türkiye’nin Çin’den toplam ithalatı içindeki payları da %1,8 ve %1,53’tür.

Türkiye’nin 2000’li yıllardaki Çin’den yapılan ithalatta büro makineleri, elektrikli makine ve cihazlar, haberleşme ve ses kayıt cihazları gibi teknoloji yoğun, katma değer oranı yüksek kalemler ağırlıklarını sürekli artırmış ve 2004 yılında ilk üç sırayı almıştır (Öz: 174). Son yıllarda Çin’den gerçekleştirilen ithalatın yapısı incelendiğinde, geniş bir ürün çeşitliliği ile karşılaşmaktadır. İthalatın önemli bir bölümünü yatırım ve ara malları (3/4’ünü), geri kalanını ise tüketim malları oluşturmaktadır. Dünya Ticaret Merkezi’nin fasıllara göre istatistik verilerine göre, 2012 yılı Türkiye’nin Çin’den ithalatında öne çıkan üç fasıl; fasıl 85, elektrikli makina ve cihazlar vb.. Fasıl 84, nükleer reaktörler, kazanlar, makinalar vb.. Fasıl 39,

plastikler ve mamulleri olmakta ve toplam ithalatın yüzde 79'unu teşkil etmektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7. Fasıllara Göre Türkiye'nin Çin'den İthalatı ve İthalatındaki Payı

Kaynak; Trade statistics for international business development (Trade Map),
http://www.trademap.org/tm_light/Bilateral.aspx

Tablo 4.9. incelendiğinde Çin'den gerçekleştirilen ithalatın yapısı daha önceki yıllarda görüldüğü gibi geniş bir ürün çeşitliliği bulunmaktadır. Gerçekleştirilen ithalatın büyük bir kısmını yatırım ve ara malları, kalan kısmını ise tüketim malları meydana getirmektedir. 2013 yılı verilerine göre T.C.'nin Çin'den yaptığı ithalatta öne çıkan kalemler, telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar, otomatik bilgi işlem makineleri ve aksamı, oto yedek ürünleri, elektrik konvertisörleri, elektrikli ses/görüntülü işaret cihazlar, televizyon alıcıları, oyuncak, pamuk ve ipliktir.

Tablo 4.9. Türkiye'nin Çin'den İthalatında Başlıca Ürünler (Milyon Dolar)

GTİP	Ürün Adı	2011	2012	2013
8517	Telefon Cihazları, Ses, Görüntü Veya Diğer Bilgileri Almaya Veya Vermeye Mahsus Diğer Cihazlar	1.481	1.651	2.440
8471	Otomatik Bilgi İşlem Mak. Bunlara Ait Birimler; Manyetik Veya Optik Okuyucular, Verileri Koda Dönüştür	1.492	1.612	1.820
8529	Sadece Veya Esas İtibariyle 85.25 İla 85.28 Pozisyonlarında Yer Alan Cihazlara Mahsus Aksam Ve Parça	72	468	770
5402	Sentetik Filament İplikleri (Dikiş İpliği Hariç) (Perakende Olarak Satılacak Hale Getirilmemiş)	333	439	447
8502	Elektrik Enerjisi Üretim (Elektrojen) Grupları Ve Rotatif Elektrik Konvertörleri	117	354	396
8402	Buhar Kazanları, Kızgın Su Kazanları	13	195	354
9405	Diğer Aydınlatma Cihazları, Işıklı, Panolar, Işıklı Tabelaları Ve Benzer Eşya	273	257	354
8414	Hava Veya Vakum Pompaları, Hava Veya Diğer Gaz Kompresörleri, Fanlar, Aspiratör	257	308	349
9503	Üç Tekerlekli Bisikletler, Skuterler, Oyuncak Bebekler, Diğer Oyuncaklar, Küçültülmüş Modeller	391	338	343
8504	Elektrik Transformatorleri, Statik Konvertörler (Örneğin; Redresörler) Ve Endüktörler	276	261	287
8708	Karayolu Taşıtları İçin Aksam, Parça Ve Aksesuarlar	274	233	284
8443	Baskı Yapmaya Mahsus Makinalar; Kopyalama Ve Faks Makinaları; Bunların Aksam, Parça Ve Aksesuarları	276	259	283
4202	Deri Ve Köseleden Sandık, Bavul, Valiz, Evrak Çantası, Seyahat Eşyası, Kılıf Vb.	258	235	276
8516	Elektrikli Su Isıtıcıları, Elektrotermik Cihazlar, Ortam Isıtıcıları, Saç Ve El Kurutucuları, Ütüler	218	212	264
8406	Buhar Türbinleri	7	47	250
8528	Monitörler Ve Projektörler, Televizyon Alıcı Cihazları	275	188	249
8481	Borular, Kazanlar, Tanklar, Depolar Ve Benzeri Diğer Kaplar İçin Musluklar, Valfler (Vanalar)	194	191	238
6402	Diş Tabanı Ve Yüzü Kauçuk Veya Plastik Maddeden Olan Diğer Ayakkabılar	239	231	232
8501	Elektrik Motorları Ve Jeneratörler [Elektrik Enerjisi Üretim (Elektrojen) Grupları Hariç]	203	223	231
3907	Poliasetaller, Diğer Polieterler, Epoksi Reçineler, Polikarbonatlar, Alkit Reçineler, Polialisterler	79	86	217
5208	Pamuklu Mensucat (Ağırlık İtibariyle % 85 Veya Daha Fazla Pamuk İçerenler)(M2. Ağırlığı 200 Gr.	313	162	212
8415	Klima Cihazları (Motorlu Bir Vantilatör İle Nem Ve Isıyı Değiştirmeye Mahsus Tertibatı Olanlar)	193	167	211
	Başlıca Ürünler Toplamı	7.233	8.119	10.509
	Diğer Ürünler	14.461	13.176	14.178
	Genel Toplam	21.693	21.295	24.687

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://www.tuik.gov.tr>

4.4. Türkiye-Çin Yatırım İlişkileri

Türkiye'nin Çin yatırım stratejileri doğrultusunda yapılan çalışmalar salt bir takım ticari faaliyetlerle sınırlı kalmamış, öncelikle ortak yatırımlar olmak üzere ekonomik bağlamda iş birliklerinin geliştirilmesi için pek çok faaliyet yapılmıştır. Çinin Türkiye'ye yönelik, müteahhitlik hizmetleri, ulaşım, turizm ve enerji sektörüne yatırım yapması, Çin ve Türkiye arasında artış gösteren dış ticaret açığının belli

ölçüde telafi etmesi beklenmektedir. Çin ve Türkiye arasındaki ekonomik işbirliğinin en önemli somut girişimlerden biri Ankara- İstanbul Hızlı tren projesinin bazı bölümlerinin Türk- Çin konsorsiyumu tarafından yapılması amacı ile Çin Eximbank'ı tarafından Türkiye' ye 720 milyon Amerikan doları kredi sağlanması için anlaşmanın imzalanmasıdır. Bu yatırım iki ülke ilişkilerinin kalıcı hale gelebilmesi ve istikrarlı olabilmesi için atılmış önemli bir adımdır. Çin ile Türkiye ekonomik işbirliği konusunda güncel başarılarla örnek ve iki ülke ilişkilerinin derinleştiğinin göstergesi olarak, Çinin telekomünikasyon alanında önde gelen kuruluşlarından olan Huawei ve ZTE'nin Türkiye' de alt yapı çalışmaları yapması ve bu alanda işbirliği yapmaları gösterilebilir (ÇHC Ülke Raporu, Ocak 2013: 8). Bu konudaki bir diğer gelişimde Ekim 2010 da Türkiye ve Çin arasında “Demiryolu İşbirliği Anlaşması” imzalanmış ve projenin gerçekleşmesi için Çin hükümeti 28-30 milyar dolar kredi sağlayacağını beyan etmiştir.

Yapılan açıklamaya göre bu demir yolu hattı Edirne'den başlayıp Kars, Diyarbakır, İzmir Trabzon ve oradan da Antalya'ya kadar uzanan ve bu hatta çalışacak olan trenlerin saatteki hızı 400 kilometreyi bulacaktır. Yapılan bu anlaşma ile önümüzdeki 10 yıl içerisinde Ankara'dan Sivas'a, Ankara'dan İzmir'e ve Ankara'dan Antalya'ya olmak üzere yeni hatların yapımı da yapılan anlaşma kapsamındadır (Kuvel, 2010: 8).

Çin firmalarının Türkiye'deki yatırımları sadece bu büyüklükteki yatırımlar ile sınırlı olmayıp madencilik ve doğal taşlar öncelikli olmak üzere Türkiye'nin değişik coğrafi alanlarında demir yolu anlaşmasına oranla nispeten küçük yatırımları da bulunmaktadır. Çin ile Türkiye arasında yapılan bu ekonomik işbirliğinde Türkiye'nin öncelikli beklentisi Çinin yapmış olduğu ve ya yapacağı yatırımların emek yoğun değil Türkiye de istihdam yaratacak, katma değer sağlayacak kısacası Türkiye'nin üretim sürecine ve üretiminde artış sağlayacak sektörlerde ve yapıda olmasıdır. Bu ekonomik işbirliği kapsamında Türk firmaları ise Çinin iç pazarının büyük olması ve Çinin diğer bazı bölge ülkelere açılan bir kapı olarak değerlendirmeye ve yatırımlarını ona göre yapmaya başlamışlardır.

Enerji sektörü iki ülke arasında yeni ve orta ve uzun vadede potansiyel arz eden bir sektör olarak öne çıkmaktadır. Enerji sektörünün geleneksel alt sektörlerinin ve nükleer enerjinin yanı sıra özellikle yenilebilir enerji kaynakları alanlarında da Çin ve Türk firmaları arasında işbirliklerinin olabirliği tespit edilmiş ve bu bağlamda bu alanlarda da sektörel işbirlikleri için anlaşmaların sonuçlandırılması ekonomik iş birliği çalışmalarına ivme kazandırıcı bir unsur olacaktır (ÇHC Ülke Raporu: 20).

4.4.1. Çin'deki Türkiye Yatırımları

Türk iş çevrelerinin Çine komşu olan Orta Asya coğrafyasında farklı sektörlerde ciddi yatırım projelerine imzalar atmış ve Orta Asya ile birlikte Rusya Ukrayna ve Kafkasları da içine alan Avrasya bölgesinde SSCB'nin yıkılmasından günümüze yaklaşık olarak 10 milyar dolarlık bir yatırım yapmışlardır. Bu bölgelerde yapılan yatırımlara karşın Türk iş dünyası Çin Halk Cumhuriyeti pazarının sağlayabileceği imkânlardan çokça yararlanmış değillerdir. Çin'de farklı sektörlerde yatırım yapan firmaların yapmış oldukları yatırımların 2012 yılı Aralık ayı itibari ile reel değeri 150 milyon değerindedir (Cihan, 2012). Elektronik gıda ve tekstil sektöründen pek çok firma üretimlerinin bir kısmını Çin'de gerçekleştirmektedirler. Türkiye Pekin büyükelçiliğinin 2009 yılı kayıtlarına göre Çin'de 67 Türk firması ofis ve ya temsilcilik bulundurmaktadır (deik, 2014). Çin'de aktif olan başlıca bazı Türk firmaları aşağıdadır:

ÇİMTAŞ, mühendislik, teknolojik çelik imalat ve elektromekanik montaj alanlarında faaliyet gösteren bir firma olup 1973 yılında ENKA bünyesinde kurulmuştur. ÇİMTAŞ bir liman kenti olan Ningbo'da yüzde yüz Türk sermayeye sahip olan "Çimtaş Ningbo" firmasını kurmuştur.

DEMİRDÖKÜM, Koç holding bünyesinde 2009 yılında kurulan Demirdöküm panel radyatör üretiminin dilimli radyatörün yerini almasıyla kullanım dışı kalan üretim ekipmanlarını benzer teknoloji ile üretilen yağlı radyatörlerin üretimi için Çin'de "Demirdöküm- Chung Mei Industries Limited" adında bir firma

kurmuştur. 2004 yılında üretime başlayan fabrika bir yılda 3300 bin adet yağlı radyatör üretmektedir.

FABEKS DIŞ TİCARET, Çin’le ticari ilişkilerini 20 yıldan daha fazla önce başlayan Fabeks ipek ve kaşmir üretiminde Çin’de yerleşik olarak üretime geçmek için Moğolistan’da “Silk & Cashmere” markasını çıkarmıştır.

ARÇELİK-BEKO, Koç grubuna ait olan bu iki marka grubun yurt dışı pazarlarda büyüme stratejileri doğrultusunda 2009 yılında beyaz eşya sektöründe çamaşır makinesi üretimine başlamış ve BEKO markasının ilk yıl hedefi 200 bin çamaşır makinesi üretmesi hedeflenmiştir. Koç grubu BEKO markası için açtıkları bu fabrikayla yalnız Çin’ de değil aynı zamanda Kuzey Amerika ve Asya Pasifik bölgelerinde de büyümeyi hedeflemektedirler.

ÜNSA AMBALAJ, Çinin Hangzhou kentinde çeşitli sektörlerde kullanılan polipropilen büyük çuval (FIBC) üretimi için bir fabrika kurmuştur.

ŞİŞECAM, 1988 de Çin pazarına ilk satışını yaparak giren firma 2003 yılında “Şişecam Shanghai Trading Company” adıyla kurmuş olduğu firma aracılığı ile yatırım yapmış ve Çinin krom kimyasalları ihracatını 2.65 milyon dolardan 4 yılda 9.2 milyon dolara yükseltmiştir.

ZORLU TEKSTİL, Korteks Mensucat firması ile uluslar arası pazardaki rekabet avantajını korumak amaçlı Çin ile çalışmaktadır ve sınırlı satış yapan bir ofisi Shanghai’ da bulunmaktadır.

GARANTİ BANKASI, Shanghai da 1999 yılında bankacılık hizmeti vermeden ekonomik gelişmeleri yakından takip etmek ve iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesinde etkin rol almak amacıyla bir temsilcilik açmıştır. Çin’deki bankacılık finans ve ekonomi alanlarındaki hukuki alt yapısını tanımak için yaklaşık olarak 15 Çin bankası ile muhabirlik ilişkisi kurmuştur.

İŞ BANKASI, 2006 yılında Shanghai da kurmuş olduğu temsilciliğin temel görevi Çin ekonomisinde yer alan kurum ve kuruluşlara bankayı tanıtarak gerek Çin ile Türkiye arasında gerekse diğer uluslararası işlemlerde bankanın payını arttırılması

Türkiye de yatırım yapmak isteyen Çin firmalarına ve Çin’de yatırım yapmak isteyen Türk firmalarına danışmanlık yapılmasıdır.

SABANCI HOLDİNG, 2006 yılında grup içerisinde yer alan Kordsa firması Çin de faaliyette bulunan Invista Group bünyesindeki NE firmasının %95.52ini satın almak koşuluyla Çin’deki ilk yatırımını yapmıştır.

FİBA GROUP- TÜRK MALL, Fiba grup ve Türkmall ortaklığı olarak kurulan Star Mall 2008 de Shenyag kentinde alışveriş projesi ile Çin pazarına girmiştir. 2010 yılında tamamlanacak olan alışveriş merkezinde beş yıldızlı otel, buz pateni pisti, sinema, Türk hamamı bulunması planlanmaktadır. Alışveriş merkezinin Türk perakendecileri Çin’e getireceği ve gelen firmaların yeni yatırımlar yapmasına neden olacağı düşünülmektedir.

4.4.2. Türkiye’deki Çin Yatırımları

2012 yılı Aralık ayının sonu itibariyle, Türkiye’de toplam sermayesi 100 milyon Amerikan doları (Cihan, 2012) olan 350 adeti aşan Çinli firmanın kurulduğu bilinmektedir. Kurulan bu firmaların çoğunluğu ticaret sektöründe faaliyet gösterirken diğerleri ise imalat ve hizmet sektöründe faaliyet göstermektedirler. Son zamanlarda bazı Çinli firmalar enerji, otomotiv, madencilik elektrikli teçhizat alanlarında yatırım yapabilmek amacıyla bir takım çalışmalar sürdürmektedirler (ÇHC Ülke Raporu: 20). Türkiye’de faaliyette bulunan bazı Çinli Firmalar:

HAIER, dünyanın en büyük klima üreticisi olan firma beyaz eşya ve televizyon üretimi de yapmaktadır. 2003 yılı 10 milyar dolar ciro ve 193 milyon dolar kara sahip olan firma Wall mart, Sears ve Best Buy gibi perakende devlerine satış yapmaktadır ve Amerika küçük buzdolabı pazarının %25’ine hâkimdir. 1998 yılında klima ile Türkiye pazarına giriş yapmıştır.

HICON, Kervancı grup ile 1,5 milyon dolarlık bir yatırım yapmış olan firma su sebili ve klima üretmektedir. Hedefi sadece Türkiye olmayıp çevre ülkeler

pazarında da yer almak isteyen firma Yerli ortağıyla birlikte klima ve buzdolabı üretimine yönelmek istediğini belirtmektedir.

ZTE ve HUAWEI Türkiye de 3G yatırımı yapmak isteyen ZTE dünya 3G Pazar lideridir ve Türkiye de bir fabrika kurmak istediğini ve Türkiye'yi Avrupa üssü haline getirmek istemektedir.

CHERRY, Türkiye de Mermerler grubu ile anlaşarak Türkiyede otomobil satışına 2008 yılında başlamıştır.

GEELY. Çin'in kamuya ait olmayan en büyük otomotiv grubu olan Geely, Anadolu Grubu ile yaptığı anlaşmanın ardından 2008 yılında Türkiye pazarına giriş yapmıştır.

FETAŞ. Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası'ndan (ZTSO) alınan bilgiye göre Türkiye'nin birçok kentini gezerek metalürji ve yüzey işlem ürünleri sektöründe uygun yatırım alanı arayan Çin Fetaş Firması'nın, Çaycuma OSB'de fabrika kurma kararı almıştır. Fetaş OSB, Zonguldak Limanı ve Gümrük Sahasında yaptıkları ziyaretlerin ardından bölgesel avantaj ve sanayi bölgesinin konumu nedeniyle burada yatırım yapmaya karar verdiklerini açıklamıştır.

Giderek daha güçlü bir küresel güç haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti bu gruplar dışında bazı nakliye, enerji, makine ve ekipman firmaları da Türkiye pazarında satış ofisleri bulunmaktadır. Çin'in 40 milyar civarındaki doğrudan yatırımı düşünüldüğünde bu ülkenin Türkiye deki yatırımlarının yetersiz olduğu söylenebilir ve bu rakam göz önüne alındığında Çin ile ekonomik işbirliğine gidilmesinin faydalı olacağı söylenebilir. Bu çerçevede, özellikle tekstil ve konfeksiyon ürünleri, elektrikli ev aletleri ve elektronik ürünler, makine aksam ve parçalarında Türk serbest bölgelerinde ve Çin'de ortak yatırımlar şeklinde işbirliği yapılabileceği değerlendirilmektedir (DEİK: 34).

Çin'de temsilcilikleri bulunan başta Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) olmak üzere, Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Çin Sanayici İş

Adamları Derneği (TÜÇSİAD) ve Guangdong Türk İşadamları Derneği (GUTİAD) gibi sivil toplum örgütlerinin çalışmaları iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin gelişimde önemli bir yere sahiptir. TUSKON tarafından yapılan “ ticaret köprüleri” etkinliği Çin yatırımcılarının ülkemize çekilmesi noktasında önemli görülmektedir (Cihan, a.g.e.).

4.5. Türkiye-Çin Ticaretinin Lojistik Altyapısı

İki ülke arasındaki turizm, yatırım ve özellikle ticari faaliyetlerinin geliştirilmesi sürecinde güçlendirilmiş bir ulaşım ağının tesisi, temel önceliklerden birisidir. Bu amaca yönelik olarak Türkiye-Çin arasında gerçekleşen önemli olaylardan biri, 8 Ekim 2010 tarihinde Çin Başbakanı Wen Jiabao’ın Türkiye’yi ziyareti sırasında imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İle Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Arasında Yeni İpekyolu Bağlantısı Ortak Çalışma Grubu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı”, Türkiye ile Çin arasında “Tarihi İpek Yolu”nun tekrar hayata geçirilmesine yönelik en önemli siyasi irade beyanı olmaktadır. Türkiye ile Çin’in ulaştırma alanındaki ilişkileri geliştirme yönündeki bu proje de, Türkiye’de gerçekleştirilecek demiryolu projeleri ile Avrupa Birliği ve Çin arasında “Yeni İpekyolu” oluşturacaktır (Çağlayan, 2013).

Türk ve Çinli müteahhitlerin üçüncü ülkeler ile gerçekleştirecekleri en büyük projelerden biri iki ülke arasında var olan eski demir yolunun modernize edilmesidir.

Hali hazırda iki ülke arasında ki ihracatın yapılmasında pek kullanılmayan demir yolunun onarılması ile kullanılmaya başlanabilecektir. İki ülke arasında ihracatın %90’ı deniz yolu ile olmaktadır. Çin den yapılan ithalatta ise %64 deniz, %20 karayolu, %16 hava yolu taşımacılığı ile olmaktadır (Tüciad, 2013).

İki ülke arasındaki ticaret ve ekonomik işbirliği çalışmalarının daha hızlanması ve gelişmesi için katkıda bulunmak amacıyla Türk Hava Yolları Shanghai merkezli çalışmalarını başlatmış ve karşılıklı arttırılmış kargo seferlerini de başlamıştır. Bu

konuda Çin'den de bir havayolu şirketi ise haftada iki kez Türkiye'ye ve devamında, İstanbul'dan Amsterdam'a kargo seferleri düzenlemektedir (Tüçsiad, 2013).

Çin ile Türkiye arasında yapılacak olan bir demir yolu iki ülke arasındaki taşımacılığın süresini bir hayli kısaltacaktır ve bu da dolaylı olarak maliyet azalması ve iki ülke arasındaki ithalat ve ihracat kalemlerini çeşitlendirecektir. Deniz yolu ile 35 günde olan iki ülke arası taşımacılık demir yolu ile 12-15 güne kadar düşme ihtimali bulunmaktadır. Orta Asya ülkelerine yönelik ihraç taşımaların bir bölümünün de bu hat üzerinden gerçekleştirilmesi suretiyle ihracat maliyetleri azaltılacak ve rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlanacaktır (Tüçsiad, 2013).

İki ülke arasında demir yolunun inşası ile kılalacak olan taşımacılık süresi iki ülke yede fayda sağlayıp Türkiye ve Çin'in dünya ticaret hacmindeki payını arttıracaktır.

4.6. Türkiye ve Diğer Ükelere İlgili Çin Dış Ticareti'nde Mevcut Sorunlar

Çin ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerde ortaya çıkan sorunları şu anda Çin de yatırımı bulunan Türk firmaları ve yatırım yapmayı düşünen ve Çin pazarına girmesi engellenen Türk firmalarının sorunlarını incelemek ve bu bağlamda DTÖ üyesi olmasından doğan sorumluluklarının ne düzeyde yerine getirdiğini incelemek faydalı olacaktır (Deik: 39).

4.6.1. Ticari Bankacılık İşlemleri

DTÖ üyeliğinden önce Çin'de dış ticaret-finans bağlantısının büyük bir kısmını Bank of China tarafından kontrol ediliyordu. Son dönemde İnşaat Bankası (People's Construction Bank of China), Sanayi ve Ticaret Bankası (Industrial and Commercial Bank of China), Tarım Bankası (Agricultural Bank of China) ve Sanayi Bankası gibi bankalar da giderek artan oranda akreditif düzenlemektedir. DTÖ üyeliğinden sonra Çin'de faaliyet gösteren yabancı bankaların şubeleri de akreditif düzenleyebilmektedir. Türk firmalar tarafından belirtilen en önemli problemler,

Çin bankalarının teyitli akreditif açmaması, Çin veya diğer ülke bankalarınca açılan akreditiflere teyit eklememesi veya dünya bankalarının Çin bankaları tarafından açılan akreditiflere teyit eklemesini engellemesidir.

İkinci önemli sorun olarak dış ticaret ödemelerine ilişkin kuralların yeterli standartlara sahip olmama durumudur.

Bu problemlerin DTÖ üyeliğinden sonra zaman içerisinde çözüm bulması beklenmekle berabere uzun vadeli ticari ilişkiye girilmeden ve firmalar arasında olması gereken güven oluşmadan, herhangi bir firmanın bu ülke firmaları ile teyitli akreditif olmadan alım-satım ilişkisine girmesi riskli kabul edilmektedir.

Aynı zamanda pazar koşullarındaki değişimler meydana geldiğinde Çinli firmaların daha önce anlaşılabilir gelmiş alım-satım koşullarında değişimler yapmayı arzu etmesi, Türk firmalarını, ürünlerini gümrüklerden çekmeyecekleri baskısı ile yeni koşullar üstünde anlaşmaya zorlamaları karşı karşıya kalınan problemlidir.

İki ülke arasında bankacılık sektörü arasında muhabir banka ilişkisinin az gelişmiş olması bir diğer sıkıntı kaynağıdır. Her ne kadar İş bankası sadece bu konuya ilişkin olarak ofis açmışsa da henüz bu alandaki sorunlara tam çözüm üretebilecek çapta bir muhabir bankacılık ilişki ağını oluşturamamıştır. Bu durum çok kısa sürede çözüme kavuşması mümkün olan sorunların çözüm sürecini uzatmakta ve taraflar için zaman ve maddi kayba yol açmaktadır. İş bankası ve garanti bankasının açmış olduğu ofisler bankacılık işlemleri yapmasa da mevzuat, işleyiş ve Pazar hakkında firmalara önemli bilgiler sunmaktadır (Çin Ülke Bülteni: 29).

4.6.2. Standartlar

DTÖ üyeliği nedeniyle ticareti engelleyici noktaları gidermekle sorumlu olan Çin, bazı alanlarda halen standartları ve asgari teknik özellikleri ithalatı engelleyici bir unsur olarak uygulamakta, özellikle kalite onayı için yapılan işlemleri uzatmakta ve yeteri düzeyde açık yürütmemektedir. Standartlar ulusal düzeyde benzer olmadığı

gibi, eyaletler bazında da bir takım farklılar arz etmektedir. Halen Çin'in Standardizasyon Kurumu, ülkedeki 20 bin ulusal standardı (yüzde 40'ı eski ya da DTÖ ile uyumsuz) elden geçirmekte ve yeni standart onaylamamaktadır.

4.6.3. Fikri Mülkiyet Hakları

Çin pazarının karşılaştığı sorunlardan bir tanesi de fikri mülkiyet haklarının ihlali ve taklitçiliktir. Çin pazarlarında yabancı firmalar ürünlerini piyasaya gerçek değerlerinin çok altında fiyatlarla sunarak etik olmayan bir tutum sergilemektedir. Çin hükümeti bu olanlar karşısında gerekli önlemleri almak adına 22 Aralık 2004'de yeni çıkardığı kanunla fikri mülkiyet haklarını korumaya almıştır. Yine de bu yasaların çok büyük bir etkisi olmadığı taklitçiliğin devam etmesiyle açıklanabilir. 2006 yılı izlendiğinde taklit ürünler ABD, Avrupa ve Japon şirketlerini 100 milyar dolarlık zarara uğrattığı gözlenmektedir.

Ayrıca Çin'de bazı girişimciler tescilli olmayan uluslararası markaların haklarını satın alıp kendilerine bir pay çıkarmaktadırlar.

Dünya çapında fikri mülkiyet haklarını korumak adına birçok yabancı ülke bir araya gelerek bir komite kurmuş adını da "Kalite Markaları Koruma Komitesi" olarak belirlemişlerdir. Kanunların etkili ve verimli bir biçimde sürekliliğinin sağlanması için lobi faaliyetlerine başlamışlardır. 130 üyesi bulunan komitede Türkiye'yi temsilen üye bulunmamaktadır (Erkin, 2004: 32).

4.6.4. Mevzuatlar

Mevzuatta bulunan maddelerin yeteri kadar şeffaf olmaması ve yerel uygulama farklılıkları nedeniyle büyük sorunlar yaşanmaktadır. Ekonomik alanda yapılan değişiklikler ve yeniliklerin güncel olarak duyurulamaması, yasa taslaklarından firmaların haberdar olamamaları geri bildirim yapmalarında sıkıntı oluşturmaktadır. 2004 yılından itibaren Ticaret Bakanlığı önemli adımlar atmış ve

iyileştirmelere gitmiştir. Prosedürde şeffaflık sağlanamaması halen birçok kamu kurum ve kuruluşunda etkinlik adına bir engel teşkil etmektedir (Deik, 2013: 17).

4.6.5. İç Pazara Giriş Hakkı

13 Ocak 2011 tarihinde kabul edilen Türk Ticaret Kanunu'nda iç pazara giriş hakkı genişletilmiş, tüm firmalara ilgili birimlere kayıt yaptırmaları koşuluyla dış ticaret yapabilme hakkı tanınmıştır. Daha önceden dış ticaret sadece ilgili kamu kurumlarınca yapılmakta ve serbest bölgeler nezdinde tekel olarak sürdürülmekteydi.

Yeni ticaret kanunu MOFCOM'a belli sektörlerde ticari faaliyetleri kısıtlama, gerektiği zamanlarda tedbirler alma, teknoloji ihracatı ve ithalatını sınırlama gibi haklar da vermektedir.

Ayrıca yabancı firmalara kendi dağıtım kanalları kurabilme, perakende-toptan satış yapma hakkı 2012'deki kanunla genişletilmiştir. Uygulamada yine de pek çok sorun yaşanmaktadır. Yaşanan sorunların çözümünde öncelikle yerel yönetim birimleri, daha sonra Pekin'deki MOFCAM tarafından öneriler sunulmaktadır (Çin Ülke Bülteni: 28).

SONUÇ

Türkiye-Çin arasında yaşanan tarihsel gelişmeler Asya’da yüzyıllarca sürmüş, Osmanlı döneminde yaşanan coğrafi koşullar ve bölgesel dış politikalar sebebiyle kısıtlı seviyede kalmış, Cumhuriyet Döneminde yürütülen ilişkiler diplomatik esaslara dayandırılarak temsilcilikler aracılığıyla temaslara geçilmiş ve ÇHC resmi olarak tanınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin , Çin Halk Cumhuriyetinin ile olan kültürel ilişkileri her geçen gün artmaktadır. Şüphesiz bunda 2012 “Türkiyede Çin Yılı” ve 2013 “Çin’de Türkiye Yılı” olmasının payı büyüktür. Bu tarz kültürel anlaşmaların yapılması ve özellikle kardeş şehir veya kardeş belediye anlaşmaları kültürel ilişkileri üst düzeye çıkaracaktır.

Türkiye- Çin arası askeri ilişkiler 2000’li yıllarda olumlu olarak ilerlemiş ve mevcut durum işbirliği içinde devam etmiştir. Özellikle son dönemde üzerinde çalışılan Uzun menzilli füze savunma sistemi ihalesi nedeniyle askeri alanda önemli iş birliklerinin de önü açılmıştır. Bu füze sisteminin ortak üretilecek ve programlanacak olması silah üretiminde ülkemizin know-how’ ını da geliştirecektir. Bu nedenle bu konu ülkemizin geleceği için en önemli konulardan birisidir.

Türkiye’nin, Çin ilişkilerini sıcaklaştıracak ve arttıracak adımlar, toplumlararası sıcak ve samimi ilişkilerin kurulmasıyla oluşabilir. Halklar birbirine kaynaştırılmalı temaslara plan çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Bu anlamda Kültürel Değişim Programı ile kardeş şehirlerarası değişimler yapılabilir. Yerel yönetimler kardeş şehirler aracılığıyla güçlü bir yönetim haline gelebilir.

İki ülke arasında resmi kurumlar ve özel kurumlar işbirliği yaparak mevcut kültürel yapıyı geliştirip zenginleştirebilir ve bu temaslara gelecek nesillere birer miras olarak bırakılabilir. Özellikle şirketler arası ortaklıklar iki ülke yatırımcılarının diğer ülkede kuracağı tesisler bu ilişkilerin güçlenmesinde baş rolü oynayacaktır.

Çin'in ekonomik büyümesinin fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkilerini üç döneme ayırmak mümkündür. Bunlar, enflasyon oranlarında yükselme yaşanan 1974-1996 yıllar arasındaki ekonominin birinci dönem, enflasyon oranları düşük olan 1997-2002 yıllar arasındaki ikinci dönem, 2003 yılı sonrası ise enflasyonun ılımlı bir seviyede ilerlemesi biçiminde olan üçüncü dönemde olmuştur.

Çin yabancı sermaye çekmede dünyanın en dinamik ülkesi konumundadır. 1990'lı yıllarla beraber Çin'de doğrudan yabancı sermaye yatırımında kısmi olarak büyük artışlar yaşanmış, bu duruma bağlı olarak ülkenin dünya ekonomisine entegrasyonu hızlanmış ve büyüme oranları da önemli ölçüde yükselmiştir. Sanayi sektörünün ekonomideki ağırlığı, doğrudan yabancı sermayeyi ülkeye çekilmesi, ihracatın ithalattan daha çok artması ve buna bağlı biçimde döviz rezervindeki artış, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği, istikrarlı artan gayri safi milli hasılası ve istikrarlı siyasi iktidarın olması, Çin'in bugünde ciddi şekilde büyümesinin en önemli sebeplerindendir.

2012 yılı itibariyle ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumuna gelen Çin'in, 2025 yılında ekonomisinin ABD ekonomisi ile kesişeceği, takip eden yıllarda dünyanın en büyük ekonomisi olacağı öngörülmektedir.

Türkiye, 1971 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ile resmi ilişkilerini başlatmıştır. Fakat günümüzde Çin, ekonomik ve siyasi açıdan Türkiye'ye kıyasla dünyada çok daha fazla ağırlığı bulunan bir ülkedir.

1993 ve 1994 yılları hariç geçtiğimiz bütün yıllarda Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaret Türkiye aleyhine olmuştur. Son yıllarda Türkiye'nin Çin'e ithalatı, ihracatının 10 katından fazlasını oluşturmuş iki ülke arasındaki dış ticaret açığı ise gittikçe büyümektedir. Günümüzde Çin pazarına girmek eskisine göre artık kolaylaşmıştır. Fakat bütün dünyanın dikkati Çin'in üzerideyken artış gösteren rekabet koşullarına uyum sağlanmalıdır. Aynı zamanda, küresel pazarda Çin'le rekabete girişebilmek için Türkiye'nin üretim çeşitliliğini ve kalitesini arttırması ve katma değeri yüksek ürünlere ağırlık vermesini gerektirmektedir. Çin, kimilerine göre büyük müşteri, kimilerine göre güçlü bir satıcı, bazılarında göre fırsat ve

bazılarına göre tehdittir. Türkiye açısından, Çin'i bir tehdit olarak algılamak yerine, üretimin bir kısmının Çin'de gerçekleştirilmesi ve Çin'e satılması daha yararlı olacaktır.

Türkiye ile Çin arasında giderek artan Türkiye aleyhine oluşan dış ticaret açığının belirli ölçüde telafi edilmesi için Çin'in Türkiye'ye yönelik olarak, yatırım, müteahhitlik hizmetleri, ulaştırma, turizm ve enerji sektörlerinde daha geniş açılımlar yapması gerekmektedir. Ayrıca, Çin'in ithalatını incelediğimizde, Türkiye'nin de ihracat potansiyeline fazlasıyla sahip olduğu madencilik sektörü ürünleri görülmektedir.

Türkiye'nin söz konusu potansiyele sahip olan ihracat ürünlerinden; başlıca doğal taşlardan mermer ve traverten olmak üzere, diğer metalik madenlerden krom, bakır, tabii boratlar ve çinko'lar gelmektedir.

Bu konuda, Türkiye hükümetin arama ve işletme süreçleri başta olmak üzere Çin'e olan ihracat potansiyeli yüksek olan madencilik sektörünün yatırımları ve faaliyetleri daha fazla teşvik etmesi, söz konusu madencilik ürünlerinin üretilmesine ve işlenmiş ürün kalitesinin ve ürün kapasitesinin geliştirilmesine yönelik madencilik yatırımların desteklenmesine önem verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ARIBOĞAN, Deniz Ülke, (2001) “*Uzakdoğu’da Değişen Dengeler ve Türkiye*”, Deniz Ülke Arıboğan (der.), *Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, İstanbul, Bağlam Yayınları.

EBERHARD, Wolfram, (1995) “Çin Tarihi”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

GİRGİN, Kemal, (1992) “Osmanlı ve Cumhuriyet Tarihi Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MANNİNG, Robert A. ve diğerleri, (2000) “China, Nuclear Weapons and Arms Control”, New York, Council on Foreign Relations Press.

SANDIKLI, Atilla ve İlhan Güllü, (2005) “Geleceğin Süper Gücü Çin”, İstanbul, Tasam Yayınları.

ŞİMŞİR, N. Bilal, (1993) “Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları Afganistan-Çin”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TAŞ, Ramazan, (2012) “Çin Ekonomisinin 10 Temel Dinamiği” , Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye – Çin ilişkileri, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu,

SANCAK, Ercan ve S.Cem Karaman (2015) “İnşaat Ekonomisi (Piyasalar ve Eğilimler)”, Ankara, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.

TURAN, Namık Sinan, (2001) “19. Yüzyıl Osmanlı-Uzakdoğu İlişkilerine Dair Gözlemler”, Deniz Ülke Arıboğan (der.), *Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*. İstanbul, Bağlam Yayınları.

WEİMİN, Huang, (2002)“Çin- Türk İlişkilerinin Analizi ve Kısa Bir Değerlendirme”, çev: Gürhan Kırilen, Xibei Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, Xi’an

Dergi ve Makaleler

BİTZİNGER, Richard A., (2004) “A Prisoner’s Dilemma: The EU’s China Arms Embargo”, *China Brief, IV, 13 (24 Haziran 2004) s.1-2.*

ÇAKMAK, Özge Aynagöz, (2008) “Çin’in Dünya Ekonomisi İle Bütünleşme Süreci ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.13, Sayı.1.*

EKREM, Erkin, (2004) “Çin’in Çevresel Bölge Politikası”, *Stratejik Analiz Dergisi, Şubat 2004.*

Resmi Belgeler

Cultural Exchange Programme Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of the People’s Republic of China for the Years 2002-2005. Pekin, 18 Mayıs 2002.

Çin Devlet Konseyi. China’s Endeavors for Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation. Pekin: Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi, 2005.

Çin Devlet Konseyi. China’s National Defense in 2004. Pekin: Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi, Aralık 2004.

Çin Devlet Konseyi. China’s National Defense in 2006. Pekin: Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi, Aralık 2006.

Çin Devlet Konseyi. White Paper on the History and Development of Xinjiang. Pekin: Çin Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi. 26 Mayıs 2003.

Dışışleri Bakanlığı. Türkiye-ÇHC İkili İlişkileri Bilgi Notu. Ankara: Dışışleri Bakanlığı, 2006.

Dışışleri Bakanlığı Doğu Dairesi. Çin Halk Cumhuriyeti 1949-1971. Ankara:Dışışleri Bakanlığı, 1971.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı ile ÇHC Dışışleri Bakanlığı'nın İki Ülke Devlet Başkanları Tarafından İmzalanmış Olan Ortak Bildirinin Uygulanmasına Dair Eylem Planı, Ankara, 8 Ocak 2001.

Türkiye Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Ortak Bildiri, Ankara, 19 Nisan 2000.

Diğer Kaynaklar

“Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye İle İlişkileri”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Ocak 2003

“Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu”, T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ocak 2013

“Çin Ülke Bülteni”, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Ocak 2012

“Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu”, T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ocak 2013

EKREM, Erkin, “Türkiye-Çin İlişkilerinin 40 Yılı (1971-2011)” , Stratejik Düşünce Enstitüsü, 09.04.2012

KÖSE, Hasan, “Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu”, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, April 2011

Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü. Türkiye’de Akredite Yabancı Basın Kuruluşları. 2 Ağustos 2007

www.byegm.gov.tr/YABANCIBASIN/YABANCIB.htm. (Erişim Tarihi: 12.05.2014)

BROWN, Harold (der). Chinese Military Power. New York: Council on Foreign Relations.http://www.cfr.org/content/publications/attachments/China_TF.pdf . (Erişim Tarihi: 04.04.2014)

CİHAN, “2012 yılında Türk-Çin ilişkileri böyle geçti”, Zaman, 31 Aralık 2012, http://www.zaman.com.tr/dunya_2012-yilinda-turk-cin-iliskileri-boylegecti_2035062.html, (Erişim Tarihi: 21.03.2014)

“Çin ile ticarete hedef 100 milyar dolar”, CNNTÜRK, 8 Ekim 2010, <http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/genel/10/08/cin.ile.ticarete.hedef.100.mily.dolar/592318.0/index.html>, (Erişim Tarihi: 10.06.2013)

“China”. CIA The World Factbook. 2006. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>. (Erişim Tarihi: 11.02.2014)

“China”. CIA The World Factbook. 2006. <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html#Econ>. (Erişim Tarihi: 13.02.2014)

“China’s CPPCC Chairman Li Ruihuan Meets Turkish PM” People’s Daily 2 Mayıs 2001. 12 Şubat 2007 http://english.people.com.cn/english/200105/02/eng20010502_69159.html. (Erişim Tarihi: 12.04.2014)

“China, Turkey Share Concerns in Fighting Terrorism: Hu”People’s Daily 16 Ocak 2003. 21 Şubat 2007 http://english.people.com.cn/200301/16/eng20030116_110201.shtml. (Erişim Tarihi: 23.05.2014)

Çin Başbakanı Ankara'da” Hürriyet 16 Nisan 2002. 31 Mart 2007

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=65927>. (Erişim Tarihi: 23.05.2014)

ÖZ, Sumru, “Artan Çin Rekabeti Karşısında Türkiye”, Tüsiad-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, s.174.,

<http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/bolum6.pdf> (Erişim Tarihi: 26.01.2014)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasiiliskileri.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 27.02.2014)

T.C. Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-son-zamanlarda-duzenlenen-turk-yillari-ve-mevsimleri.tr.mfa> Erişim Tarihi: 01.07.2015)

T.C. Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (01.07.2015).

Konfüçyüs Enstitüsü İnternet Sitesi, <http://www.chinesecio.com/index.php> (Erişim Tarihi: 01.07.2015)

T.C. Kültür Bakanlığı Çin Kültür Yılı 2012 Resmi Sitesi, <http://turkish.cri.cn/2012year/report.htm> (Erişim Tarihi: 01.07.2015)